

ÖZELLEŞTİRMENİN HUKUK BOYUTU

Musa Hikmet YAVUZYİĞİT
Devlet Denetim Elemanları Derneği
DENETDE Genel Sekreteri

SUNUŞ

Özelleştirme, ekonomik öğretide temelini Adam Smith'de bulur. Smith'e göre, devlet yalnızca tam kamusal mallar iki ulusal savunma ve adalet gibi yararı tek tek toplum üyelerine sunulamayacak olan malları üretmelidir. Smith 1776 da kamu ekonomik girişimlerinden elde edilecek karların bireylere doğrudan bir yarar sağlayamayacağını, bu nedenle yöneticilerin savurgan ve savsama içinde davranabileceklerini savunmuştur.⁽¹⁾

1929-1930 ekonomik krizine kadar ekonomiyi yönlendiren kuramsal görüş, Adam Smith, David Ricardo ve John Stuart Mill'in düşün babalığını yaptığı "Piyasa kendi dengesini kendisi bulabilir, burada hükümete düşen, kuralları koyup, gerekli düzenlemeleri yapmaktır." biçiminde tek tümceyle özetlenebilecek görüş olmuştur. Krizle birlikte özellikle İkinci Dünya savaşı'nın yıkıntısından sonra bu kuramsal görüş geçerliliğini yitirmiş ancak, 1980 lere kadar uygulanmıştır. Bu modelin temelini korumacılık, yardımlar, devlet giderleri ve "İthal İkameci" politikalar oluşturmuştur.⁽²⁾

Özelleştirme terimini ilk kez A.Smith'in öğretisini temel alan Peter F.Drucker ortaya atmıştır. Drucker, devletin ekonomideki ağırlığının azalması gerektiğini şu gerekçelerle açıklamıştır. İkinci Dünya Savaşından buyana devlet program ve uygulamaları başarısız olmuştur. Vergilendirme yoluyla elde edilecek gelirlerin bir sınırı vardır. Ayrıca, devletin gelir yaratma yeteneğinin sonuna gelindiği de bir gerçektir.⁽³⁾

Özelleştirme olgusu, 1970 li yıllarda yaşanan dünya ekonomik krizi içinde çıkış yolları arayan ekonomik politikalar sonucu ortaya çıkmış bir çözüm yöntemidir. 1930 krizinde "Çözüm" olarak öngörülen KİT uygulaması, 1970 krizinde "Neden" olarak görülmüştür.

1929-1930 ekonomik krizi, sosyal gönenç devleti önlemlerine işlerlik kazandırılarak aşılmıştır. 1970 ekonomik krizi ise sosyal devlet kazanımları bir yana bırakılıp, emekçi halkın ve gelişmekte olan ülkelerin sırtına yüklenmek istenilmiştir. Bunu sağlayacak düzene bir de ad bulunmuştur. "YENİ DÜNYA DÜZENİ" Bu düzende tüm dünyanın ekonomik bütünleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Buna da "KÜRESELLEŞME" adı verilmektedir. Küreselleşmeden amaç, gelişmiş ülkelerin, daha doğru bir deyişle çok uluslu şirketlerin, gelişmekte olan ülkelere doğru tek yanlı işleyen bir akışla yeni pazarlara kavuşturulmasıdır. Bir başka amaç ta gelişmekte olan ülke kay-

naklarının gelişmiş ekonomilere akıtılmasının sağlanmasıdır. Bütün bu arayışların toplam sonucu ise gelişmiş ülkelerin yeni ekonomik krizi en az zararla atlattırmasının, giderek bu krizden kârlı çıkmalarının sağlanmasıdır.⁽⁴⁾

Aslında; yeni liberalizm ya da yeni dünya düzeni denilen bu ekonomik arayış, bir anlamda "Deniz Bitti" paniğinden kaynaklanmaktadır. Bir yandan pazarlar daralmakta, öte yandan, özel girişim alanlarında paylaşılmamış bir konu, ya da ticari işlem kalmadığından, gelişmiş ülkeler yeni ekonomik tercihlerini hayata geçirebilmek için "Globalleşme-Küreselleşme/Yerelleşme ve Özelleştirme" furiasını birlikte başlatmışlardır. Önce fikir alanında ortaya atılan savlar, daha sonra pratik uygulamalarda desteklenmiştir.

Ancak; gelişmekte olan ülkelerde iktidarı ellerinde bulunduranlar bu yeni furyaya öylesine körükörüne bulaşmışlardı ki, gelişmiş ülkelerde bazı kamu kurumları neredeyse tüm varlıkları devlete ait olmasına rağmen özelleştirme yoluna samayıp, gelişmekte olan ülkelerdeki aynı alanda faaliyet yapan şirketleri "Özelleştirme Kandırmacısı" altında satın alıp yutarken, gelişmekte olan ülke yönetimleri bunun farkına varamamakta, ya da görmezden gelmektedirler.

Uygulaması çok eskiye dayanmakla birlikte, özelleştirme 1979 sonrası bir akımdır. Yeni bir akım oluşu, özellikle İngiltereden bir düşünce biçiminde ihraç edilmesinden kaynaklanmaktadır. OECD; 1979 da rekabetin geliştirilmesi için koruma altına alınmış sektörlerin özel sektöre açılmasını önerdi. Aynı yıl İngiltere'de başlatılan özelleştirme çalışmaları giderek dünyada bir özelleştirme hareketine yolaçtı. Böylelikle başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan birçok Asya ülkesi de bu hareketten etkilendi.

Bu arada; 1980 öncesine kadar dünya ekonomisini istediği biçimde yönlendirebilen IMF ve Dünya Bankası gibi çevreler KİT Sistemi ve kamu girişimciliğine yoğun destek verirken, ne olmuşsa bu sihir 1980 den itibaren bozularak tersine dönmüştür. Geçmişte kamu girişimciliğine akıtılan uluslararası fonlar bu kez bu tür girişimlerin imhasında kullanılmaya başlanılmıştır.

Küreselleşme kavramı gelişmekte olan ülkelerde özleştirme uygulaması ile yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'de 1980 den özellikle 1983 ten sonra özelleştirme uygulamalarını hızlandırabilmek için bir dizi önlem (!) alınmıştır. Bu dönemde KİT'lerin kaynak üretmesi önlenmiş, KİT'ler bu yolla borç batağına sürüklenmiştir. KİT'lerde çalışanların sayısı artırılmış, KİT'ler nitelikli ellere değil, kötü yönetimlerle özelleştirmeye neden yaratacak yöneticilerin eline bırakılmıştır.⁽⁵⁾

Türkiye'de bu esintilerden etkilenerek, 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile batıya bir anlamda entegre olmanın ötesinde, teslim olma sayılabilecek ekonomik serbestlik, tam rekabet, yabancı sermayeye olabildiğince kolaylık gibi etkenlerle özelleştirme koridoruna girilmiş, doğal olarak bu arayışın hukuku da düşünce ve girişimlerin ardından geliştirilmiştir. Ancak, bu konuda büyük ölçüde aceleci ve karmaşık bir yapıda çalışmalar yapılmış, hemen her yasal düzenleme tamamen veya kısmen iptal edilerek 10-15 yılda hiç denilebilecek bir yol ancak alınabilmiştir.

ÖZELLEŞTİRMENİN TANIMI

Yasal düzenlemelerde, yürütmeye ve yönetime serbestlik tanımak için olsa gerek, özelleştirmenin net bir tanımı yapılmamıştır. Öğretide bir tanım verilmeye çalışılmıştır. Öğretiye göre, özelleştirmenin biri dar öbürü geniş iki tanımı vardır. Dar anlamda özelleştirmeyi, devletin sahip olduğu mal varlıklarının ya da para ile ölçülebilen kamu kaynaklarının satış ya da benzeri yollarla yerli ve yabancı gerçek kişi ya da özel hukuk tüzel kişilerine devri olarak tanımlayanlar bulunduğu gibi ⁽⁶⁾ yalnızca kamu ekonomik girişimlerinin mülkiyetinin yine aynı yöntemle ve kişilere devri olarak görenler de vardır.⁽⁷⁾ Kimi bilim adamları satış yapılmadan, yani mülkiyet devredilmeden özelleştirmeden söz edilemeyeceği görüşündedir.⁽⁸⁾ Daha kuramsal anlatımıyla özelleştirme, toplumda tüm üretim araçları üzerindeki kamu mülkiyetinin özel kesim yararına yeniden dağıtılmasıdır.⁽⁹⁾

Bir başka tanımla özelleştirme; kısaca devlet mülkiyeti, yönetimi ve denetimi altındaki KİT'lerin özel kişi ve kuruluşlara devridir.⁽¹⁰⁾ Özelleştirmeyle devlet, klasik işlevine kavuşturulacak, küçültülecektir. Tabi, bu arada "Sosyal Devlet" olgusu büyük ölçüde kim vurduya gidecektir. Ama bunu gözeten yoktur.

Geniş anlamda özelleştirme ise piyasa ekonomisinin uygulanabilmesi için kamusal, ekonomik ve hukuksal tüm engellerin kaldırılması, piyasanın işleyişi üzerindeki devlet denetiminin ya da karışmasının azaltılması, ya da kaldırılması, kimi kamu hizmetlerinin özel kesime bırakılmasıdır.⁽¹¹⁾

Bu anlamıyla özelleştirme; devletin dolaysız ekonomik girişimciliğini olduğu kadar tüm hizmet üretim birimlerini kapsayacak biçimde kamu mülkiyetinin, işletme hakkının ve yönetimin göreceli ya da tümüyle özel kesime devredilmesidir. Kamu kesiminin ulusal ekonomideki doğrudan payının en aza indirilmesi, giderek yok edilmesi biçiminde de tanımlanabilir.⁽¹²⁾

Geniş anlamda özelleştirme, mülkiyetin göreceli ya da tümüyle satılması sözkonusu olmadan işletme hakkının, giderek yalnızca yönetiminin devri ile de gerçekleştirilebilmektedir. Yap-İşlet-Devret modeli ya da "İmtiyaz Sözleşmesi" buna örnek oluşturmaktadır.

Bu arada, özelleştirmeyi savunanlar ve onu sevimli göstermeye çalışanlar, tanımına birçok öge katmaktadırlar. Aslında, bu ögeler bir anlamıyla da özelleştirme'nin amaçlarını belirginleştirmektedir.⁽¹³⁾

Bunlarda;

- Devletin ekonomik etkinliklerinin en aza indirilmesi ya da tümüyle ortadan kaldırılmasını,
- KİT'lerin devlet bütçesi üzerindeki finansman yükünün hafifletilmesini,
- Rekabete dayalı piyasa ekonomisinin gerçekleştirilmesini,
- Atıl birikimlerin ekonomiye kazandırılarak sermaye piyasasının geliştirilmesini,
- Sermayenin tabana yayılmasını,
- Elde edilecek gelirin altyapı yatırımları, savunma, eğitim ve sağlık hizmetlerinde kullanılması yoluyla ekonomide verimliliğin artırılmasını,

Sağlayacak araçlar olarak savunulmaktadır.

Burada; özelleştirme'nin çeşitli bilim dalları ile ilişkili olduğunu vurgulamakta da yarar vardır. Nitekim; ekonomi, işletme ve siyasalbilimlerle olduğu kadar, hukukla da yakından ilgili bir faaliyettir özelleştirme.

Özelleştirme, devletleştirme'nin tersine bir işlem, başka bir söyleyişle kamu mülkiyetindeki malların ve varlıkların mülkiyetinin, ya da işletme hakkının devri anlamına geldiğinden, özellikle anayasa ve yönetim hukuku alanına girmektedir.

NEREYE KADAR VE NE KADAR ÖZELLEŞTİRME?⁽¹⁴⁾

"Özelleştirme furyası başladıktan sonra, özellikle ticaret kesimi ve bu kesimin fikir düzeyindeki destekçi ya da taşeronları kamunun elinde ve halkın ortak kullanımına konu ne kadar faaliyet varsa (İç ve dış güvenlik ile din hizmetleri hariç) hemen hepsinin özelleştirilmesi gerektiği konusunda ısrarlı girişimlerde ve kamuoyu yaratma eğiliminde olmuştur.

Durum artık öyle bir noktaya gelmiştir ki, eğitim ve sağlık hizmetleri dahi gözden çıkarılır olmuştur. Hatta iç güvenlikle özel dedektiflik bürolarının açılması dahi istenilmektedir. Bu bağlamda ormanlar, plajlar, nehirler, göller, hazine arazileri ve hayal dahi edilemeyecek pek çok faaliyet alanı özelleştirilsin denilmektedir. Ancak, bu kısır döngü öyle bir noktaya gelecek ki bu kez "Özel sektör de özelleştirilsin" denilmeye başlanılacaktır. As-

İnada sermayenin tabana yayılması demokarsi için bir gereklilik ise önce özel kesimdeki yığınaklar tabana yayılmalı ve dağıtılmalıdır herhalde. Yok değilse, tabana yaymadan sözetmek samimiyetsizliktir, kandırmacıdır.

Burada zelleştirme lehine ileri sürülen görüşleri kısaca özetlemekte yarar vardır.

1- Özelleştirme Devletten Alıp Halka Vermektir: Bunun başka bir ifadesi de "Daha az devlet, daha çok halk" sloganı olmuştur. Oysa, burada iki önemli yanlışlık vardır. Birincisi, gerçekte, devletten alıp halka verilmemektedir. İkincisi ise devlet ve halk zorunlu olarak birbirlerine karşıt kavramlar değildir. Kaldıki devletten alınıp halka verilmediği bugüne kadarki somut uygulamalar çerçevesinde görülmüştür. Çünkü, kamu malları halka verilmemekte, bir veya birkaç kişiye satılmakta, hatta "Kişiye zel" leştirilmektedir. Bunun da ötesinde, imento fabrikaları Fransızların, hava ulaşımının yer hizmetleri İsvireliilerin, Teletaş Belçika ve Fransız ortaklığının olmuş, Telekom da muhtemelen yabancıların eline geçecektir.⁽¹⁴⁾

Ayrıca, devletin küçülmesi halinde boşalan alanın halk tarafından doldurulacağı beklentisi de dayanaksızdır. Gerçekte, devletin boşalttığı alanın uluslararası sermaye ve hatta bazı durumlarda da mafya tarafından doldurulduğu görülmüştür.⁽¹⁴⁾

2- Özelleştirme Demokratikleşme Getirir : Devlet en geniş ve en etkin toplumsal örgütlenme biçiminden başka birşey değildir. Dolayısıyla, alışanlar devlet olgusuna sırt çeviremezler ve devletin ktlmesine güven duymazlar. Çünkü, alışanlar siyasal erginliğe eriştike ve kendilerine güvenleri arttıkça, ekonomik ve topluşsal yaşamı etkileyeceklerini ve bunu sağlamanın yolunun da her alanda demokratik örgütlenmeden geçtiğini bilmektedirler.

Buna karşılık, özel tekellerin kr maksimizasyonuna dayanan öncelikleri ile demokrazi arasındaki çelişkinin açılması mümkün değildir.

Yine; zelleştirme vasıtasıyla özel mülkiyetin ve serbest rekabetin egemen kılınması halinde, ekonomik kararların tüketicilerin zgr tercihlerine dayalı olarak verileceği, dolayısıyla: siyasal demokrasiye temel olacak bir ekonomik demokrasinin kurulacağı varsayımına dayanıyor. Oysa gerçek anlamda serbest rekabet ya da tam rekabet piyasası zaten yoktur.

3- Özelleştirme Girişim Ruhu Tahrik Eder : Burada zel çıkar ile bireysel girişim ruhu birbirlerine karıştırlmaktadır. Oysa, bireysel girişim ruhu ve sorumluluk bilinci, toplumsal çıkara öncelik tanıyan bir ortamda gelişebilir. Kaldıki, medeni ortamlarda yurttaşları ve toplumu bireysel çıkar hesapları değil, dayanışma ruhu geliştirir ve ileri götürebilir. Bütün bu düşün-

celerin temelinde insanların ancak bireysel çıkar ve maddi yarar için çalışacakları ve harekete geçecekleri yolundaki anlayış yatmaktadır.

4- Özelleştirme Servetin Geniş Kitlelere Dağılımını Sağlar : Bir kere geniş kitlelerin senet alacak parası zaten yoktur. Ancak serbest rekabet ortamı ve kuralları çerçevesinde kamusal işletmelerin pay senetleri çalışanlara veya halka dağıtılmış olsa dahi, bu hisseler eninde sonunda tekellere kayacaktır. Örneğin; İngiltere'de British Telecom'un özelleştirilmesinden sonra paylarının sadece % 4'ü halka açılmıştır. % 70'i ise büyük korporasyonlar tarafından kapatılmıştır. Türk Telekom içinde halka lütfedilmesi plananan oran muhtemelen % 4 civarında olacaktır.

Özelleştirilen işletmelerin bir kısım hisse senetlerini yapay olarak ucuz tutarak çalışanlara devretmek yoluna gidilmesi halinde bunların çok büyük bir hızla parası olanların eline geçmesi doğal bir sonuç olacaktır. Çünkü, çalışanların gelir düzeyinin düşüklüğü ve acil para gereksinimleri halinde bu senetleri derhal satmaları olasıdır. Zira; ayın sonunu güçlükle getiren işçiler ve memurlar böylesi ince hesaplara kulak asacak durumda değildirler.

5- Özelleştirme Devlet Bütçesini ve Toplumunu Kamburdan Kurtaracaktır:

Bir kere devlet yatırımlarının yararı ve gereği dar işletmecilik anlayışı içindeki kâr-zarar hesaplarıyla ölçülemez. Bazı yatırımların ve işletmelerin topyekün ülke çıkarları ve genel toplumsal yarar açısından sağladıkları katkılar dolayısıyla, zarar etmeleri pahasına da olsa yaşatılmaları gerekir.

Kaldığı zarar eden değil, kâr eden işletmeler satılmaktadır. Örneğin PTT'nin "Postası" değil de, "Telefonu" pazara sürülmektedir. Bunun da ötesinde; özel sektörde, zarar eden kuruluşları "Devletleştirmek"mi gerekiyor.

6- Özelleştirme Yolsuzlukları Önler : Aslında bilinen ve ciddiye taşıyan yolsuzluk türleri ençok mafya marifetleri, hayali ihracatlar, vergi ve sigorta primi kaçakçılığı, teşvik ve kredi yağmalamaları hep özel kesim ürünüdür. Bunun da ötesinde, kamu kesiminde görülen yolsuzluklar bu kesimin özel kesim ile dirsek temasında bulunduğu noktalarda ortaya çıkmaktadır. Zaten, saptanabilen yolsuzlukların büyük bölümü ihale yolsuzluklarıdır.

7- Özelleştirme Kamu Kesimindeki Personel Fazlalığını Önler: Aslında OECD ülkeleri içinde nüfusuna oranla enaz kamu personeli çalıştıran ülke Türkiyedir. Kaldığı, kamu kesimindeki personel fazlalığına özelleştirme yoluyla bulunacak çözüm, çalışanların bir bölümünü işten çıkarmaktan ibarettir. Nitekim, Latin Amerika Ülkeleri bu yolu seçmiştir.

8- Özelleştirme Biriken Borçların Ödenmesi İçin Kaynak Sağlar: Oysa, Özelleştirme mevcut ekonomik bunalımın çaresi olamaz. Bunun bir sonucudur. Tıpkı, parasızlığın çaresini malını mülkünü satarak bulacağını savanan mirasyediler gibi, borçlu ülkelerde biriken borçlarını ödeyebilmek için kamu işletmelerini satmaktadırlar. Bu bir çare değil, geçmişin hatalarının ve bugünü çerçeveleyen bunalım ortamının yolaştığı bir açmazdan ibarettir."⁽¹⁴⁾

GENEL OLARAK ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ⁽¹⁷⁾

1- Yasal Kurumsal Serbestleşme

Devlet, çeşitli iktisat politikası araçlarını (para, kredi, maliye, dış ticaret vb.) kullanarak ekonomiye müdahale edebilir. Devletin ekonomiye müdahalesi, bazen belirli ekonomik faaliyetleri direkt olarak düzenlemeye tabi tutması (regülasyon) veya mal ve faktör piyasalarında serbestçe oluşabilecek fiyatlara müdahale etmesi şeklinde olabilir. Birinci türde devlet müdahalesine "Ekonomik Regülasyon", ikincisine ise "Ekonomik Kontrol" adı verilmektedir.

Yapısal-Kurumsal serbestleşme, devletin ekonomiye yaptığı düzenleme ve kontrollerin kaldırılmasını ifade etmektedir. Bir diğer deyişle, yasal-kurumsal serbestleşme mevcut "Ekonomik Regülasyon" ve kontrollere son verilmesi anlamına gelmektedir.

Bu yöntemin temel amacı, tüm sektörlerde rekabetin canlandırılması ve ekonomide verimliliğin yükseltilmesidir. Örneğin, yasal tekellerin kaldırılması, kamu güvencesi ve imtiyazı altında çalışan teşebbüslerin özel teşebbüslere oranla daha güçlü konumda olması dengelenecektir. Yine, KİT'lere hazineden ek finansman kolaylıkları sağlanması, görev zararlarının hazineden karşılanması vb. doğrudan ve dolaylı olarak, rekabeti ve ekonomide verimliliği azaltmaktadır. Regülasyon ve kontrollere örnek olarak bir tablo (Ek:1) de sunulmuştur.

2- Fiyatlama Yöntemi :

Devlet sunduğu pekçok kamusal mal ve hizmetlerin karşılığında çoğunlukla bir bedel talep etmez ve bu mal ve hizmetlerin finansmanını vergi gelirleri ile karşılama yolunu seçer. Burada, vatandaşların kamusal mal ve hizmetlerin finansmanına, hizmetlerden yararlandıkları ölçüde değil, ödeme güçlerine orantılı olarak katılmaları istenir.

Devletin sunduğu bazı mal ve hizmetlerin faydası toplum üyeleri arasında bölünemez ve bu yüzden de fiyatlandırılmazlar. İç güvenlik, dış güvenlik, diplomasi, adalet vb. kamusal hizmetlerin faydası bireylere tek tek paylaştırılmaz ve bu yüzden de fiyatlandırılmaları söz konusu olamaz.

Oysa, devletin arzettiği pekçok malın pazarlanması ve fiyat yolu ile tüketicilere aktarılması mümkündür. Örneğin; eğitim, sağlık, elektrik, su, havagazi, karayolları vb. mal ve hizmetlerin fiyat yoluyla arz edilebilmeleri mümkündür. Fiyatlama yöntemleri olarak iki grup sözkonusudur.

A) Tüketicilerin Desteklenmesi : (Kupon Yöntemi) Belirli tüketici kesimlerin, belirli mal ve hizmetlere olan tüketimini teşvik etmek suretiyle geliştirilmiş bir uygulamadır. Bu yöntemde devlet, gelir düzeyi düşük olan kimselere belirli kamusal mal ve hizmetlerin bedelini kapsayan bir kupon vermektedir. Örneğin, devlet yoksul kimselere eğitim hizmetini bizzat açacağı parasız-yatılı okullarda sunmak yerine, bu kimselere hizmetin özel kesimden karşılanması için bir para yardımıyla bulunabilir. Bu yöntemin uygulanmasına ilişkin örnekler (Ek:2) de verilmiştir.

B) Üreticinin Desteklenmesi : (Sübvansiyonlar) Devlet tarafından özel ve kamusal teşebbüslerin üretimini teşvik ve idamesi için yapılan aynı veya nakdi yardımlardır. Devlet; belirli tüketici kesimlerin, belirli mal ve hizmetlere olan tüketiminin teşvikini ve idamesini sağlarken, sübvansiyonlar ile belirli üretici kesimlerin üretim faaliyetlerini çeşitli şekillerde destekler. Sübvansiyonların başlıca türleri (Ek:3) te belirtilmektedir.

3- İhale Yöntemi :

Devlet bazı mal ve hizmetlerin üretimini özel kesime ihale yoluyla devredebilir. İhale yöntemi ile devlet, mal ve hizmet arzını kendi gerçekleştirmek yerine, bunları özel kişi ve kuruluşlardan satın almaktadır. İhale ya da sözleşme yöntemi özellikle mahalli idare hizmetlerinde yaygın bir uygulama alanı bulabilmektedir.

Mahalli idarelerin çöp toplama, yol, cadde, sokak yapımı, bakımı ve onarımı, yeşil sahalara ve parklar düzenlenmesi, su ve dinlenme tesislerinin yapımı, otopark yapımı vb. hizmetleri geniş ölçüde özel sektöre ihale yoluyla yaptırılacak hizmetlere örnek teşkil etmektedir. Çeşitli kamu kuruluşlarının gereksinimleri olan malları özel sektörden ihale yolu ile satın almaları da bu yöntem içerisinde ele alınmaktadır. Kamu kuruluşlarının demirbaş alımları, taşıt alımları bu alanda örnek olarak gösterilebilir.

4- İmtiyaz Yöntemi :

Geleneksel olarak geniş ölçekte sunulması gerekli bazı üretim faaliyetlerini devlet kendi tekeline almakta ve hizmeti bu şekilde arz etmeyi yeğlemektedir. Belirli bazı üretim alanlarında (elektrik, su, haberleşme, demiryolu vb.) firma ölçeğinin artmasıyla, firmanın maliyetlerinde önemli azalmalar görülebilmektedir.

Pekçok ülkede, telekomünikasyon hizmetleri, elektrik, gaz, su üretimi ve dağıtımı, demiryolu, havayolu vb. endüstrileri gösterilebilir. Bu tür faaliyetler pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede devletin tekelindedir. Bunun nedenini kısaca şu şekilde açıklamak mümkündür. Geleneksel iktisat teorisinde bu tür faaliyet alanlarında devlet müdahalesi olmadığında bunları piyasada üretecek bir kaç özel teşebbüsün var olacağı ve bunlarında kendi aralarında anlaşarak veya kıran kırana rekabet ederek "Doğal Tekel" konumuna gelebilecekleri görüşü hakimdir. Bu açıdan, bu tür faaliyet alanlarında zaman içerisinde ortaya çıkacak "Özel Tekel" yerine kamu tekellerinin oluşturulması görüşü hakimdir.

Ancak, özelleştirme düşüncesinin teorik düzeyde tartışıldığı 1970'li yıllarda bazı iktisatçılar "doğal tekel" söz konusu olabilecek üretim faaliyetlerinin piyasa ekonomisine "İmtiyaz" yöntemi ile devredilebileceğini savunmuşlardır. İmtiyaz yönteminde, doğal tekel söz konusu olan üretim alanları bir sözleşme ile özel kesime devredilmektedir. Diğer bir deyişle mevcut doğal tekel, kamu ekonomisinden piyasa ekonomisine geçmektedir.

Bazı iktisatçılar, kamu ekonomisinde görülen israf ve verimsizlikten dolayı doğal tekellerin rekabetçi kural ve düzenlemeler ile özel kişi ve kuruluşlara ihale edilmesini savunmaktadırlar. İmtiyaz yönteminde kilit nokta pazarlık sürecidir.

5- Ortak Girişim Yöntemi

Kamu girişimciliği ve özel girişimciliğin yanısıra bir başka tür girişimcilik de kamu ve özel kesimin birlikte ortaklık kurarak bazı faaliyetleri yürütmeleridir. Karma iktisadi girişimcilik veya "Ortak Girişim" adı verilen bu girişimcilik türü de geniş anlamda özelleştirme kapsamındadır.

Karma iktisadi girişimler veya ortak girişimler, kamu ve özel kesim sermayelerini yapısında birleştiren bir tür olarak "Şirket" biçiminde kurulmak durumundadır. Bu da anonim şirket türünde bir örgütlenmedir.

Karma iktisadi girişimlerde, kamunun sermaye payı çok farklı olabilmektedir. Sermayede kamu payı çok az olduğu durumlarda karma iktisadi girişime çoğunlukla "Kamu İştiraki" adı verilmektedir.

6- Yönetimin Devri Yöntemi

Devlet, bazen kamu teşebbüsleri ve kamu kuruluşlarını "Mülkiyet Hakkı"nı kendisinde saklı tutarak sadece yönetimin özelleştirilmesini sağlayabilir. Burada; kamu teşebbüsleri ve kamu kurumlarının yönetimi, bir sözleşme ile özel kesime devredilmektedir. Yöntem şöyle işlemektedir.

- Devlet, yönetimi devredilecek kamu teşebbüsleri ve kurumlarını ilan etmektedir.

- Mülkiyet hakkı devlette saklı kalmak kaydıyla belirli bir süre için kamu teşebbüsünün yönetimi özel kesime devredilmektedir.

- Devlet, yönetimi devir alan özel kişi ve kurumlara teşebbüsün mali yapısının iyileştirilmesi ve hizmet sunulması için gerekli fon ve kolaylıklarını sunmaktadır.

- Sözleşmeye, bazen yönetimi devir alan kişi veya şirketin sözleşme sonunda işletmenin belirli bir oranda hissesine sahip olacağı hükmü konulabilmektedir. Yine; sözleşmede, yönetimi devir alan şirketin süre bitiminde şirketi tamamen satın alabileceği hükmü yeralabilir.

Bu yöntem, özellikle "Mülkiyet Transferi"nden önce bazı kamu iktisadi teşebbüsleri ve kurumlarının rehabilitasyonu ve özelleştirmeye hazır bir hale getirilmesi için önem taşımaktadır.

7- Kiralama Yöntemi

Bu yöntem gerçek anlamda bir özelleştirme değildir. devlet sahip olduğu işletmelerin mali yapılarını iyileştirmek ve satışa arz edilebilir bir duruma getirebilmek için bunları belirli süreler için kiraya verebilir. Kiralama bir mülkiyet transferini öngörmemektedir.

Örneğin; bir belediye sahip olduğu çöp toplama araçlarını kiraya vererek hizmetin özel kesimce arz edilmesini sağlayabilir. Burada, hem yönetim ve hem de faaliyetlerin yürütülmesinden özel kesim sorumludur. Ayrıca çalışanlar da kamu personeli değildir.

8- Yap-İşlet-Devret Yöntemi

Bu yöntem yabancı sermayenin ülkeye girişini özendirmek açısından özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaktadır. Bu yöntem yabancı yatırımcıların, gelişmekte olan ülkelerde bazı faaliyetleri bizzat oluşturması belirli sürelerle işletmesi ve daha sonra devlete devretmesini öngörmektedir.

Bu yöntemle, yurtiçi yatırımcılara bir para karşılığı olmaksızın kamu arazilerinin verilmesi ve bu araziler üzerine inşa edecekleri işletmeleri belirli sürelerde işletmeleri ve daha sonra devlete devretmeleri sağlanabilir.

TÜRKİYEDE ÖZELLEŞTİRME YÖNTEM VE ÖRNEKLERİ⁽¹⁶⁾

Ülkemizde başlıca dört özelleştirme yöntemi hayata geçirilmiştir.

1- Kamu Girişimlerinin Mülkiyet ve Yönetimlerinin Göreceli Ya da Tümüyle Özelleştirilmesi (Satış)

Burada, kamu girişimlerinin ya da varlıklarının doğrudan ya da pay senedi yoluyla satışı söz konusudur. Bu satış ise,

- a) Halka arz,
- b) Halka arzıda içeren blok satış (gecikmeli halka arz)
- c) Blok satış biçiminde olabilmektedir.

A) Halka Arz: Sermayenin tabana yayılmasını gerçekleştirebilecek bir özelleştirme yöntemidir. Bu yöntem, pay senetlerinin tümünün ya da bir bölümünün sermaye piyasası aracılığıyla, ya da teklif alma yoluyla çalışanlara veya halka satılmasıdır.

B) Halka Arzı da İçeren Blok Satış Yöntemi: Bu yöntemde gecikmeli halka arz yöntemi de denilmektedir. Özelleştirme, blok satış yöntemi ile gerçekleştirilmekte, ancak, belirlenen pay oranının belirlenen sürede halka açılması koşul görülmektedir.

C) Blok Satış Yöntemi: Burada KİT'lerin tümü yada önemli bir bölümü az sayıda ya da tek bir alıcıya pay senetleri yerine mal varlığının değeri üzerinden pazarlık ya da teklif alma yoluyla satılmaktadır. Bu yöntem, uygulandığında özelleştirme yerli sermayenin yeterli olmaması nedeniyle ve genellikle ya yerli-yabancı sermaye ortaklıklarına, ya da doğrudan yabancılarla satış ile sonuçlanmaktadır.

2- Kamusal Mal Ya da Hizmet Üretiminin Özelleştirilmesi : Mülkiyetin devrini içermeyen özelleştirme yöntemidir. Bu yöntemle özelleştirme seçenekleri şöyle sıralanabilir.

- a) Gelir Ortaklığı,
- b) Finansal Kiralama,
- c) Yönetimin Devri,
- d) Hizmet Sözleşmesi,
- e) Yap-İşlet-Devret,

A) Gelir Ortaklığı Yönteminde: Özel yatırımcıların kamuya ilişkin bir hizmet ya da alt yapı işletmesinin gelirinden pay alması sağlanır.

B) Kiralama Yönteminde: Kamu işletmelerinin mal varlıklarının yabancı ortaklıklara kiralanması söz konusudur.

C) Yönetimin Devri ise, kamu işletmelerinin yönetiminin kamusal niteliği kaldırılarak özel yönetimin kamunun yerini almasıdır.

D) Hizmet Sözleşmesi : Kamunun kimi hizmetlerinin görülmesini özel kesime vermesidir. Özellikle, temizlik, çöp toplama, okul yemekleri, taşıt ve benzeri konularda bu tür yöntem uygulanabilir.

E) Yap-İşlet-Devret Yönteminde: bir kamu hizmetinin üretilip, belli bir süre işletilmesi konusunda özel kesime izin verilir. Süre sonunda işletme mülkiyetiyle birlikte kamuya devredilir. Yap-İşlet-Devret modeli mülkiyet devrine neden olmadığı için kamu işletmelerinin özelleştirilmesinde en uygun yöntem gibi görünmektedir.

3- Kamusal Mal Yada Hizmet Finansmanının Özelleştirilmesi : Bu yöntemde, kamusal mal ya da hizmet üretiminin devletçe yapılması sürdürülür. Ancak, finansman borçlarla ya da satış gelirleriyle karşılanmaya çalışılır. Eğitim, sağlık ve karayolunun paralı duruma getirilmesi, bu yöntemin örneklerini oluşturmaktadır.

Türkiye de uygulanacak özelleştirme çalışmalarını yönlendirecek "Ana Plan" Morgan Quaranty Trust Company Of New York firmasınca hazırlanmıştır. Bu planın hazırlanmasında Dünya Bankası, IMF ve öbür uluslararası finans kuruluşlarının ve Dünya Bankasının akçalı desteği olmuştur. Plan, Mayıs 1986 da hükümete sunulmuştur.

Ana Plan da dikkati çekici iki yön; özelleştirmede başarıya ulaşılabilmesi için kamu hizmeti gören KİT'lerle ticari esaslara göre çalışan ya da çalışması gereken KİT'lerin birbirinden ayrılması gerektiğinin belirtilmiş olması.⁽¹⁷⁾ ve "Türkiye de en iyi özelleştirme yabancıya satıştır" önerisinin getirilmiş olmasıdır.⁽¹⁸⁾

Özelleştirme ana planında 32 KİT, satılabilirlik, ekonomik yaşayabilirlik ve yatırım gereksinimleri ölçütlerine göre özelleştirme öncelik sırasına konulmuştur. Öncelik sırasına göre özelleştirilmesi önerilen KİT'ler şunlardır.⁽¹⁹⁾

Birinci Derecede Öncelikle Özelleştirilecek Olanlar :

- Tümüyle satılabilecekler : TURBAN, THY, USAŞ,
- Çoğunluğu satılabilecekler : ÇİTOSAN VE YEMSAN,
- Yeniden yapılanmaya bağlı tutularak büyük bölümü satılabilecekler: TPAO, TİGEM, ETİBANK,

İkinci Derecede Özelleştirilecek Olan KİT'ler :

- Kimi birimlerin satılması, geri kalan birimlerin yeniden yapılandırılarak iyileştirilmesi ya da kapatılması önerilenler : SÜMERBANK, TSEK,
- Yavaş yavaş özelleştirilmesi öngörülenler : PTT ve TEK,
- Satılması olası görülen KİT'ler : EBK, TKİ, MKEK, ORÜS ve Türkiye Gemi Sanayii,

-Devlet desteği ile satılabilir KİT'ler : ÇAY-KUR, SEKA, PETKİM, TTK, TÜGSAŞ, TDÇİ, T.Şeker Fabrikaları, Ağır Sanayi ve Otomotiv Kurumu,

Üçüncü Derece Öncelikle Özelleştirilecek Olan KİT'ler :

Bu gruba, Morgan Quaranty firmasınınca, kamu hizmeti gördüğü öngörülen KİT'ler konulmuştur. DMO, TCDD, DHMİ, TMO, TZDK, TÜSAŞ, Türkiye Denizcilik İşletmeleri.

Oysaki, uzmanca ya da çok iyi niyetli ve titiz bir çalışmayla hazırlandığı imajı veren bu kategorilendirmelere hemen hiç uyulmamış, başka bir ifadeyle kazın ayağı hiçde böyle olmamıştır. Örneğin; Sümerbank ikinci sırada yer almasına karşın özelleştirilmesine ilk karar verilen KİT'lerden birisi olmuştur. TZDK, üçüncü sırada yer almasına karşın 1994 yılı sonuna kadar dağıtılması ya da kapatılması kararlaştırılmıştır.

Yine, ikinci derecede ve yavaş yavaş özelleştirilmesi öngörülen PTT ve TEK'in öbür KİT'lerden önce ve hızlandırılmış bir biçimde özelleştirilmelerini sağlamak için özel yasa ya da KHK çıkarılmıştır. (TEK için 3974, PTT için önce 509 sayılı KHK, sonra da 4000 sayılı yasa.)

Sözkonusu ana planın ilgi çeken bir özelliği de DMO, TMO gibi KİT'lerin kamu hizmeti gördüğünü kabul ederken, PTT ve TEK'i bu kapsama almamasıdır. Ayrıca, bu ana plandan sonra THY, TÜGSAŞ, Çimento ve Tekstil sektörlerindeki özelleştirmeler için yine dört yabancı firmaya rapor hazırlattırılmıştır.⁽²⁰⁾

TÜRKİYEDE ÖZELLEŞTİRME İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

Türkiye'de diğer pekçok alanda olduğu gibi özelleştirme konusunda da büyük bir yasal çeşitlilik ve karmaşa yaşanmıştır. Gerçekten de (Ek:4) de yeralan ve 48 parçadan oluşan liste incelendiğinde, hemen her yasal düzenlemenin, daha sonra pekçok yasa veya KHK ile değişikliğe uğradığı, bunların da % 10'dan fazlasının Anayasa Mahkemesi'nce tümünden veya kısmen iptal edilerek işlem gördükleri anlaşılmıştır.

Bu yasal düzenlemeleri iki başlık altında incelemek mümkündür.

A- Doğrudan özelleştirme konusunda bir yasal düzenleme olmayanlar: 30.8.1981 tarih ve 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, 18.6.1984 tarih ve 233 Sayılı KİT'ler hakkındaki KHK (daha sonra 308 Sayılı Kanun ile 57. md. 2. fıkrası yürürlükten kaldırıldı.) 17.3.1984 tarih ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 19.12.1984 tarih ve 3092 Sayılı Çay Kanunu, 2.5.1983 tarih ve 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 28.6.1985 tarih ve 3226 Sayılı Finansal

Kiralama Kanunu, 13.11.1985 tarih ve 3238 Sayılı Kanun, 31.3.1987 tarih ve 3332 S. Kanun, 31.12.1987 tarih ve 304 Sayılı KHK, 18.3.1988/3417 Sayılı Kanun, 10.4.1990/412 Sayılı KHK, 10.4.1990/414 Sayılı KHK, 22.3.1991 / 3701 Sayılı Kanun, 14. 8. 1991 / 437 Sayılı KHK, 13.12.1994 / 4054 sayılı "Rekabetin Korunması Hk.K." 8.3.1995 tarih ve 4077 Sayılı "Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun" ve 406 sayılı "Telgraf ve Telefon K."

Ayrıca, 2983 sayılı kanun gereğince hazırlanan "Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği", Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görev Yönetmeliği, Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı İhale Yönetmeliği'nde bu kategorideki yasal düzenlemeler olmuştur.

B- Özelleştirme İle Doğrudan İlgili Yasal Düzenlemeler :

1- Bu konu, ilk kez 29.2.1984 te kabul edilen ve 17.3.1984 te yürürlüğe giren "Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hk.K." ile düzenlenmeye çalışılmıştır. Söz konusu Kanun da; 1.5.1985 de kabul edilen 3188 sayılı Kanunla 5 maddelik bir değişiklik, ardından 3291 Sayılı Kanun ve 304, 314, 414, 530 Sayılı KHK'lar ile değişiklikler yapılmıştır.

Daha sonra, 6.6.1991 de kabul edilen 3755 Sayılı "Yetki Yasası" çıkarılmıştır. Bu yasanın amacı "Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Görevli Personelin çalışmalarında etkinliği artırmak, kamu hizmetlerinin düzenli, süratli ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere, bunların mali ve sosyal haklarında iyileştirmeler yapmak, yürütme organı bünyesindeki kamu kurum ve kuruluşlarının (Genel Kurmay Başkanlığı hariç) kuruluş görev ve yetkilerine ilişkin konularda düzenlemelerde bulunmak..." şeklinde açıklanmıştır. Söz konusu yasa, Anayasa Mahkemesinin 12.12.1991 tarihli bir kararıyla iptal edildi.

İşte bu yasaya dayanılarak (ki bu yetki yasası 10 ay süreli idi.) 6.1.1992 tarih ve 21103 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 473 Sayılı KHK çıkarılarak, bununla yine 2983 sayılı Yasanın 1. ve 6. maddeleri değiştirilmiştir.

2- Özelleştirme konusunda ikinci düzenleme, 19.12.1984 tarih ve 3096 sayılı "Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hk.K" ile yapılmıştır. Bu Kanunda da, 3613 sayılı (7.3.1990 kabullü.) kanun ile 8 maddelik bir değişiklik yapılmıştır.

3- Bazı kanunlarda (1211, 3182, 2983, 2985, 3238 ve 2499.) değişiklik yapılması ve 1177 sayılı Kanunun bazı maddelerinin iptali (20, 21, 38,

41, 43. maddeler.) ve KİT'lerin özelleştirilmesi hakkındaki 3.6.1986 tarih ve 3291 sayılı Kanunda; 3911 Sayılı Yetki Yasası ve buna dayanan 531 ile 532 sayılı KHK'larla değişiklikler yapılmıştır.

4- Bir Yap-İşlet-Devret Modeli'ni içeren 3465 Sayılı Yasa, 2.6.1988 de yürürlüğe girdi. Yasa, sırasıyla; Amaç, Kapsam, Tanımlar, Görevin Verilmesi, Süre, Görevin Sona Ermesi, Tarife Belirleme Esasları, Kamulaştırma, Mülkiyet ve Görevin Devri Konularını maddeler halinde düzenlemektedir.

Burada özellikle vurgulanması gereken husus; 49 yıllığına verilen böylesi bir uygulamada "TARİFE BELİRLEME ESASLARININ" Otoyol Geçiş Ücretleri Tarifesi, görevli şirketin talebi, Karayolları Genel Müdürlüğünün teklifi üzerine Bakan onayı ile tespit edilir... şeklindeki düzenlemedir.

5- Bugüne kadar çıkarılan üç ayrı yetki yasasından (3755, 3911, 3987. birisi olan 3911 Sayılı Yasa, 27.6.1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Kanuna dayanılarak çıkarılan; 14.9.1993 tarih ve 509 Sayılı KHK hakkında, Anayasa Mahkemesince 27. 10. 1993 te yürütmenin durdurulması ve 6. 11. 1994 te de iptal kararları verilmiştir.

Ayrıca; aynı yetki yasasına dayanılarak çıkarılan 13.9.1993 tarih ve 513 Sayılı KHK, biçimsel olarak 3291 Sayılı Yasaya benzer değişiklikleri içeriyordu. Nihayet, bu KHK, 1.3.1994 tarihinde 3974 Sayılı Yasaya dönüştürüldü.

Ancak, Anayasa Mahkemesi, bu yasanın Ek (1) maddesinin 3 üncü fıkrası ile Ek (4) ve Ek (5) maddelerini 10.9.1994 den geçerli olarak iptal etti.

6- Son yetki yasası, 11.5.1994 te yürürlüğe giren 3987 Sayılı Yasa'dır. Bu yasa ve bunun verdiği yetkiye dayanılarak çıkarılan, 530, 531, 532, 533 ve 546 Sayılı KHK'lar Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildi. (Sırası ile 3987 / 10.9.1994 de, 530/ 5.8.1994 te, 531/ 23.7.1994 te, 532/5.8.1994 te 533/ 5.8.1994 te ve 446/ 5.8.1994 te.)

7- Bazı yatırım ve hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun, 13.6.1994 te 3996 Sayı ile çıkarıldı. Daha sonra, 3.12.1994 tarih ve 4047 Sayılı Yasa ile 3996 da 4 değişiklik yapıldı. Ancak, Anayasa Mahkemesi 20.3.1996 da yürürlüğe giren bir kararı ile bu yasanın 5. maddesindeki (I.) tümceyi iptal etti.

8-Telgraf ve Telefon Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna, Bazı Ek ve Geçici maddeler eklenmesine dair Kanun 18.6.1994 te 4000 Sayı ile kabul edildi. Ancak, Anayasa Mahkemesi, 24.12.1994 te bu yasanın 2. maddesi ile 406 Sayılı Yasaya eklenen (4000 ile) Ek Madde (17) nin (I), (II) ve (III.) fıkraları ile Ek Madde (18) in (II.) ve (III.) fıkralarını iptal etti. Daha sonra da 6.5.1995 tarih ve 4107 Sayılı Yasa ile bu kanun da bazı değişiklikler yapıldı.

Yine, 4161 Sayılı ve 5.8.1996 tarihli bir yasayla Telgraf ve Telefon kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapıldı.

9- Nihayet, özelleştirme konusunda en kapsamlı düzenlemeyi getiren "Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 27.11.1994 de 4046 sayı ile yürürlüğe girmiş olup, 2.5.1995 tarih ve 4105 sayılı Kanun ile bu yasaya bazı değişiklikler getirilmiştir.

10- Halen Anayasa Mahkemesinde incelemesi devam eden özelleştirme yasalarına yönelik çalışmaların yanısıra, özelleştirme mevzuatındaki sorunların giderilmesi ya da açıklığa kavuşturulması yolunda atılan son iki adım ise 4180 ve 4232 Sayılı Yasaların çıkarılması olmuştur.

KİT'LERLE İLGİLİ GENEL DÜZENLEMELERDE ÖZELLEŞTİRME :

KİT'lerin özelleştirilmesine ilişkin en geniş kapsamlı yasa, 1964 yılında yürürlüğe giren 440 Sayılı Yasa'dır. Bu Yasa'nın Geçici (I.) Maddesine göre bir komisyon oluşturulacak ve bu komisyon İDT'lerin dağıtılması, ya da özel sektöre devri konusunda öneriler getirecektir. Komisyonun kimi önerileri kağıt üzerinde kalmış, toplumsal tepki nedeniyle (23) uygulamaya konulamamıştır. Daha sonra, 20.5.1993 te yürürlüğe giren 60 sayılı KHK'da KİT lerin ve bağlı ortaklıklarının dağıtılmasına değinilmiştir.

KİT'lerle ilgili son genel düzenleme olan 233 Sayılı KHK'den önce KİT'ler Karma Ekonomi'nin gereklerine uygun olarak yönetilen örgütler iken bu KHK "Karma" sözcüğüne yer vermeden KİT'lerin "Ekonominin Gereklerine "Uygun" yönetileceğini belirtmiştir. Bu KHK'nın 38. maddesinde ise teşebbüslerin bağlı ortaklıkların, İşletmelerin, işletme birimlerinin ve iştiraklerinin dağıtılması, devri, satılması, işletme hakkı verilmesi konularında düzenlemeler yapılmıştır.

Geçici (2.) maddede ise, teşebbüs ve bağlı ortaklıkların etkinlik alanı dışında kalan ve normal piyasa koşulları içinde elden çıkarılmaları olanaklı bulunan mevcut iştirak paylarının devir ya da dağıtılmasının (tavsiyesinin) bir yıl içinde bitirilmesi öngörülürken tekelleşme amacını önlemeye yönelik olanlar ile stratejik mal ve hizmet üretenlerin YPK kararı ile uygulama dışı bırakılabileceği belirtilmiştir.

2983 SAYILI GELİR ORTAKLIĞI YASASI

Özelleştirme konusunda ilk somut düzenleme 29.2.1984 günlü 2983 sayılı "Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Yasa" ile yapılmıştır. Bu yasa ile İDT ve KİK'ler dahil kamu kurum ve

kuruluşlarına ilişkin her türlü alt yapı tesisleri ile KİT'lere ilişkin tesisler için "Gelir Ortaklığı Senedi", KİT'ler için "Hisse Senedi Çıkarılması ve satılması ile ayrıca "İşletme Hakkının Devri"ne ilişkin düzenlemeler getirilmiştir.

2983 Sayılı yasında 3188 Sayılı yasayla yapılan değişiklikle, "Hisse Senedi", KİT'ler ile bunlara ilişkin tesislere gerçek ve tüzel kişilerin ortak olması için çıkarılacak senetler "İşletme Hakkı" ise, KİT'lere ilişkin müessese, işletme, bağlı ortaklık ve benzerlerinin belirli süre ve koşullarla gerçek ve tüzel kişilerce işletilmesi, varsa ürünlerinin pazarlama ve dağıtımının yapılması anlamına gelmektedir.

5.5.1994 günlü, 3987 sayılı yetki yasasına dayanılarak çıkarılan 30.5.1994 günlü, 530 Sayılı KHK'yla ⁽²⁴⁾, 2983 sayılı yasanın 4-9 ve 15. maddelerinde değişiklik yapılmış, bu yasaya iki ek, 12 geçici madde eklenmiştir. Yapılan düzenlemeler ile ilk kuruluşta Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu ve Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi olan, daha sonra ikiye ayrılarak Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu ve Kamu Ortaklığı İdaresi adına alan yüksek kurulla kurumun adı, bu kez "Özelleştirme Yüksek Kurulu" ve "Özelleştirme İdaresi Başkanlığı" olarak değiştirilmiştir. Bu yüksek kurul ve kurumun oluşumu ve görevleri ile "Kamu Ortaklığı Fonu" ve "Özelleştirme Fonu"na ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir.

ÖİB'na devredilen kuruluşların özelleştirilmesi, küçültülmesi, kapatılması, dağıtılması (tasfiyesi) ya da etkinliklerinin durdurulmasına ilişkin her türlü işlemler ile ilgili kararların alınması yetkisi ÖYK'na verilmiş (md.6) KOYK'nun özelleştirmeye ilişkin konular dışındaki yetkileri (gelir ortaklığı senediyle ilgili yetkilerle, kamu ortaklığı fonu bütçesi, bu fon için yurt içi ve yurt dışı kredi bulunması, kalkınmada öncelikli yörelere finansman sağlanması, istihdam artırıcı projelerin desteklenmesi konularındaki yetkiler) YPK'na devredilmiştir. (Ek. md. 2.) ÖİB ise ÖYK'nun aldığı kararları uygulamak ve özelleştirmeye ilişkin her türlü işlemleri yapmakla görevlendirilmiştir. (m.7) Ayrıca, 2983 sayılı yasa kapsamındaki işlemler ve kağıtlar her türlü vergi, resim ve harçtan ayırık tutulmuştur. (m.14,3188 sayılı yasayla değişik biçimi.) ⁽²⁵⁾

530 sayılı KHK, dayanağı yetki yasası iptal edildiği için açılan dava üzerine Anayasa'ya aykırı bulunup iptal edilmiştir. ⁽²⁶⁾

2983 SAYILI YASA İLE İLGİLİ ANAYASA MAHKEMESİ KARARI :

Bu kararda özetle şu yargılara varılmıştır:

(a) Anayasa, devlete geniş kapsamlı sosyal ve ekonomik ödevler yüklemiştir. Sınai ve tarımsal üretimin artırılması, enerji açığının kapatılması.

işsizliğin azaltılması, bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi devlete yüklenen ödevler arasındadır. Bu ödevlerin esasen kıt olan devlet olanakları ile giderilemeyeceği açıktır. Yeni kaynaklar aranması zorunludur. Tasarrufların özendirilmesi ve kamu yatırımlarının hızlandırılmasına ilişkin 2983 sayılı yasa yeni kaynaklar bulmayı amaçladığına göre "Türk Milli Menfaatleri İle Bağdaşmadığı" savına geçerlik tanınamaz.

(b) Atatürk'ün ekonomik görüşleri katı ve doktriner olmayıp, ülke koşullarına uygun politika izlenmesine açıktır. Ülkeyi geri kalmışlıktan kurtarmak için kamu kesimine ya da özel kesime ağırlık verilmesi bu görüşlere ters düşmez. Anayasa ilkelerine ters düşmemek koşuluyla ekonomik alanda karışmacı ya da liberal politika izlenebilir.⁽²⁷⁾

(c) Sosyal hukuk devleti; insan hak ve özgürlüklerine saygı gösteren, bireyin huzur ve gönencini gerçekleştiren ve güvenceye alan, birey ile toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, özel girişimin düzenlilik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayan, çalışanların insanca yaşaması için sosyal ve akçalı önlemler olarak çalışanları koruyan, devlettir.

(d) Atatürk Milliyetçiliği, Türk Devleti'ne yurttaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk sayan, dil, ırk ve din gibi düşüncelerle yapılacak her türlü ayrımı reddeden, birleştirici ve bütünleştirici bir anlayışı temsil eder.

(e) Anayasa'nın 5. maddesinde yeralan "Türk Milletinin Bağımsızlığı" ilkesinin siyasal ve ekonomik bağımsızlığı içerdiği kuşkusuzdur. Ancak, maliklerine aynı hak sağlamayan, konusu oldukları altyapı tesislerinin yönetiminde temsil hakkı vermeyen, bir borç senedi niteliğinde olan "Gelir Ortaklığı Senedi"nin yerli ve yabancıların elinde olmasının bu ilkeyi zedeleyeceğini kabul etmek olanaksızdır. Ayrıca, belirtmek gerekir ki dava konusu yasa, İDT ve KİK'lerin satışını, bunlar için hisse senedi çıkarılmasını ve işletme hakkı verilmesini öngörmemiştir.

3096 SAYILI ELEKTRİK HİZMETLERİNDE YAP-IŞLET-DEVRET YASASI :

TEK dışındaki özel hukuk hükümlerine bağlı sermaye şirketi statüsüne sahip yerli ve yabancı şirketlerin elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti ile görevlendirilmeleri, 4.12.1994 günlü, 3096 sayılı yasa ile olanaklı kılınmıştır. Gerek elektrik hizmetlerinin özelleştirilmesine ilişkin bu yasa, gerekse otoyollarla ilgili 3465 sayılı yasa yap-ışlet, devret modeli üzerine kurulmuştur. Bu arada, TEK dışındaki kuruluşlarca elektrik enerjisi üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti konusunda görev verilmesinin esasları bir yönetmelikle saptanmıştır.⁽²⁸⁾

3096 sayılı yasaya dayanılarak birçok özel sanayi şirketi kendi elektriğini üretmek için girişim başlatmıştır. Bu çalışmaları başlatan kuruluşlara KOÇ Holding, SABANCI Holding, Şişe Cam, Bisaş, Enda, ve Dinçkök Grupları örnek gösterilebilir.⁽²⁹⁾

Bu yasaya, 7.3.1990 günlü, 3613 sayılı yasayla eklenen Ek (1) maddeyle "Elektrik Enerjisi Fonu" adı ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Başkanlığı'nda tüzel kişiliği olan bir fon kurulmuştur. Ek (I.) maddede fonun kaynakları; yine aynı yasayla eklenen Ek (2.) maddede fonun yönetimi düzenlenmiştir. 3096 sayılı yasanın 9. maddesinin ikinci fıkrasında 3613 sayılı yasayla yapılan değişiklikle de Elektrik Enerjisi Fonu için ayrılacak fon payı, enerji satış tarifesinin saptanmasında gözönünde bulundurulacak öğeler arasında sayılmıştır.

Söz konusu yasa ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesinde açılan dava üzerine; Anayasa Mahkemesi, yasanın (9.) maddesinin ikinci fıkrasındaki ".. Elektrik Enerjisi Fonu için ayrılacak fon payı.." sözcüklerini, (Ek I.) maddesinde fonun kaynaklarını saptayan (2.) fıkrasının "Elektrik enerjisi satış tarifelerinden ayrılacak paylar" kuralını içeren (b) bendini, (Ek 6.) maddesini iptal edilen (EkI.) maddenin ikinci fıkrasının (b) bendi yönünden iptal etmiştir.⁽³⁰⁾

3291 SAYILI ÖZELLEŞTİRME GENEL YASASI :

Genel nitelikteki özelleştirme yasalarının ikincisi 28.5.198 günlü, 3291 sayılı yasadır. Bu yasanın 13-17. maddeleri özelleştirmeye ilişkin genel düzenlemeleri içermektedir. Yasanın, özelleştirmenin hukuksal çerçevesine ilişkin önerileride içeren Morgan Quaranty firmasınca verilen ana rapordan bir ay sonra ivedilikle çıkarılması eleştirilere neden olmuştur. Bu yasayla yapılmak istenilen, "Karma Ekonomi" modelinden, "Özel Sektör"e dayalı ekonomi modeline geçişi sağlamaktır.

3291 sayılı yasanın öbür özelleştirme yasalarıyla yakın ilgisi vardır. Özelleştirme örgütünün oluşumu 2983 Sayılı yasayla sağlanmış özelleştirmenin yöntemi ise 3291 sayılı yasayla getirilmiştir. Öbür özelleştirme yasalarında da 3291 sayılı yasaya göndermeler vardır. Örneğin 3974 Sayılı TEK'in müessese, bağlı ortaklık, iştirak, işletme ve işletme birimlerinin özelleştirilmesinde, 3291 sayılı yasanın, 3974 sayılı yasaya aykırı olmayan hükümlerinin uygulanacağı kurala bağlanmıştır.

3291 sayılı yasanın özelleştirmeye ilişkin hükümleri; 5.5.1994 günlü, 3987 sayılı yetki yasasınadayanılarak çıkarılan 30.5.1994 günlü 531 sayılı KHK'yla hemen hemen tümüyle değiştirilmiştir. 531 sayılı KHK, açılan dava üzerine, dayanağı olan 3987 sayılı yetki yasası iptal edildiği için Anaya-

sa'ya aykırı görülüp iptal edilmiştir. (31) Daha sonra özelleştirmede geneldüzenlemeler içeren 4046 sayılı yasa çıkarılmıştır. Bu nedenle 3291 sayılı yasa ile 531 sayılı KHK'yı fazla irdelemek gerekmemektedir.

3974 SAYILI TEK'İN ÖZELLEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN YASA :

Bu yasa 3 maddeden oluşmaktadır. (I.) maddeyle 3291 sayılı yasaya 5 ek madde eklenmiştir. 2. ve 3. maddeler yürürlüğe ve yürütmeye ilişkindir. Yasada esas itibariyle iki konu düzenlenmiştir. Bunlardan birincisi TEK'in özelleştirilmesine (Ek. m. 1-4), ikincisi, yapılacak sözleşmelerin "Özel Hukuk Hükümleri"ne bağlı olacağına ve "İmtiyaz Sözleşmesi" sayılmayacağına (Ek.m.5) ilişkin düzenlemelerdir. Bu yasayla, TEK'in mevcut ya da yeniden yapılanma sonucu oluşacak teşebbüsleri ile müessese, bağlı ortaklık, iştirak işletme ve işletme birimlerinin özelleştirilmesine olanak sağlanmıştır. Yasa, 513 sayılı KHK'nın değiştirilerek kabulüne ilişkin olduğu için hala TEK'ten sözetmekte, oysaki daha önce gerçekleştirilmiş olan anonim şirketi dikkate almamış görünmektedir. (32)

Burada özelleştirme; konuya ilişkin malvarlığının, ya da parayla ölçülebilen kamu kaynaklarının, yerli ya da yabancı özel mülkiyete aktarılması anlamına gelmektedir. Nitekim, yasada özelleştirilecek KİT, ya da birimlerinin "Hisse ve varlıklarının" satılmasından söz edildiğine göre, sermayesinin tümü devlete ilişkin olan TEK'in tüm varlığının, sermayesinin bir bölümü devletin olan birimlerinin de kamuya ilişkin paylarının satılması öngörülmektedir.

3974 sayılı yasa, 3291 sayılı yasaya göre özelleştirmede kimi yöntem farklılıkları içermektedir. Örneğin 3291 sayılı yasanın 531 sayılı KHK'yla değişik biçimine göre, özelleştirmeye karar vermeye ÖİB'nin önerisi üzerine ÖYK yetkilidir. Ancak, KİT'ler ile KİT statüsü dışında kalmakla birlikte sermayesinin tümü ya da yarısından fazlası devlete ya da öbür kamu tüzel kişilerine ilişkin olan kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına ilişkin ÖYK kararı Bakanlar Kurulu'nun onayına sunulmaktadır. Elektrik hizmetlerinin özelleştirilmesinde yetkili kurullar ise, Bakanlar Kurulu ve YPK'dur. Ancak, yasada bu yetkinin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın önerisi üzerine kullanılması öngörülmüştür. Sonraki işlemlerden genel yasa ÖİB'nı görevlendirmişken, 3974 sayılı yasa kimi işlemler yönünden ÖİB'nı devreden çıkarmıştır.

Yasanın bir özelliği de, özelleştirilmesine karar verilen teşebbüs, müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimlerince çıkarılacak tahviller ile devlet kefaletini içeren ve dış borçlar üzerindeki devlet garantisinin sürdürülmesine olanak sağlamasıdır. Bunun koşullarını ve öbür hususları dü-

zenlemeye YPK yetkili kılınmıştır. 3291 sayılı yasadaki benzer kural 531 sayılı KHK'yla metinden çıkarılmıştır. Daha sonraları açılan dava üzerine Anayasa Mahkemesi, 3974 sayılı yasayla, 3291 sayılı yasaya eklenen TEK'in özelleştirilmesine ilişkin (Ek.1) maddenin üçüncü fıkrası ile (Ek.4 ve Ek.5.) maddeleri anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir.⁽³³⁾

3974 SAYILI YASAYLA İLGİLİ ANAYASA MAHKEMESİ KARARI :

A- Özelleştirmeye İlişkin Görüş: 3974 sayılı yasayla getirilen 5 ek maddeden 1-4'sü özeleştirme, 5. ise yapılacak sözleşmelerin "Özel Hukuk Hükümleri"ne bağlı olacağı ve "İmtiyaz Sözleşmesi Sayılamayacağı"na ilişkin düzenleme içermektedir. Özelleştirmeye ilişkin asıl düzenleme ek.1 maddede yer almıştır. Bu maddenin birinci fıkrasında, TEK'in hangi yönlemlerle olduğu belirtilmeden "Özelleştirilmesine" karar verecek organ belirlendikten sonra son fıkrasında, bunların pay ve varlıklarının satılmasına ilişkin işlemlerin 3291 sayılı yasa hükümlerine göre KOİ'nce yapılacağı vurgulanmıştır.

Son fıkradaki hükmün, özelleştirmenin satış yoluyla yapılması durumunda işlemlerin yürütülmesi yöntemine ilişkin bir gönderme olarak yorumlanması olanaklı iken, Anayasa Mahkemesi son fıkradaki yöntemi tüm maddeye, hatta tüm yasaya maletmiş ve bu yasanın, TEK'in yalnızca satılarak özelleştirilmesine olur verdiğini benimsemiştir. Anayasaya aykırılık görüşünü ve gerekçelerini de bu temel üzerine oturtmuştur. Yüce mahkemenin bu görüşü, karardaki yasanın anlamı ve kapsamı bölümünün üçüncü paragrafında yer alan;

"Yasanın 1. maddeyle 3291 sayılı yasaya eklenen 5. ek maddede yöntemle birlikte temelde iki konu düzenlenmiştir. Bunlardan birincisi, TEK'in hisse ve varlıklarının "Satılarak" özelleştirilmesine (ek mad. 1-4), ikincisi ilişkin düzenlemelerdir" ⁽³⁴⁾ söyleminde yansımasını bulmaktadır.

Özelleştirme genelde kamuya ilişkin hak ve varlıklarla para ile ölçülebilen kamu kaynaklarının, yerli ya da yabancı özel kesime aktarılması anlamına gelmektedir. Nitekim, ek.1. maddede özelleştirilecek TEK ya da birimlerinin hisse ve varlıklarının satılmasından söz edildiğine göre, sermayesinin tamamı devletin olan TEK'in tüm malvarlığının ve ona bağlı birimlerin sahip oldukları kamu hisselerinin satılması öngörülmektedir.⁽³⁵⁾

B- İmtiyaz Sözleşmesine İlişkin Görüş : Dava konusu yasayla getirilen ek.5. maddede, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile enerji alanında etkinlik gösteren İDT'nin, bu kanuna dayanarak veya diğer kanunların özel

sektörün yeni enerji üretim, iletim ve dağıtım tesisleri kurma ve işletmelerini veya mevcutların işletme haklarını devir almalarını öngören hükümlerine göre, üçüncü kişilerle yapacakları sözleşmelerin özel hukuk hükümlerine tabi olduğu ve "İmtiyaz Teşkil Etmeyeceği" belirtilmiştir. Anayasa Mahkemesi bu konuda aşağıdaki sonuçlara varmıştır.

(a) Özel Hukuka Bağlama Zorlaması : Anayasa'nın 2, 11, 125, 140, 155. maddelerinin birlikte incelenmesinden yönetsel eylem ve işlemlerin yargısal denetiminin, yönetsel (İdari) yargının görev alanına girdiği anlaşılmaktadır. Anayasa'nın 37. maddesine göre bu tür eylem ve işlemlerdeki uyumsuzlukları çözecek yargı yeri yönetsel yargıdır. Bu durumu yasa ile değiştirmek olanaksızdır. Yasama organı anayasal bir gerek olarak yönetsel hukuk alanına giren bir yönetsel eylem ya da işleme karşı adli yargı yolunu seçmek hakkına sahip değildir. Bir sözleşmenin yönetsel sözleşme sayılabilmesi için, taraflardan birinin kamu yönetimi, kurumu ya da kuruluşu olması, sözleşmenin kamu hizmetinin yürütülmesi ile ilgili bulunması ve yönetime özel hukuk yetkilerini aşan yetkiler tanınması gerekir.

En geniş tanıma göre kamu hizmeti, devlet ya da öbür kamu tüzel kişileri tarafından ya da bunların gözetim ve denetimi altında, genel ve ortak gereksinimleri karşılamak, kamu yararı ya da çıkarlarını sağlamak için yapılan ve topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinliktir.

Düzenlilik ve süreklilik kamu hizmetinin önemli öğeleridir. Çünkü, bunların yokluğu toplumu altüst eder. Kamu hizmeti ülke çapında tüm halkın gereksinimine yanıt verebileceği gibi, belli bir yörede belli bir topluluğun gereksinmesini karşılamaya yönelik te olabilir.

Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımı ile ilgili etkinlikler kamu hizmetidir. Çünkü bu etkinlikler kamu yararına dönük, toplumun ortak gereksiniminin karşılanmasına yönelik, düzenli ve sürekli etkinliklerdir. Anayasa Mahkemesi'nin 1974/11 sayılı kararında da, elektrik hizmetlerinin kamu hizmeti olduğu vurgulanmıştır.

Dava konusu 3974 sayılı yasanın ek. 5. maddesi kapsamına giren 3291, 3974 ve 3096 sayılı yasalarda sözleşmenin yanlarından biri olan yönetime, özel hukuk yetkilerini aşan yetkiler verildiği görülmektedir. Bu nedenle ek.5. madde kapsamında bulunan sözleşmelerin "İdari Sözleşmeler" olduğu kuşkusuzdur. Dolayısıyla bu sözleşmelerin yargısal denetimi, yönetsel yargının görev alanına girmektedir. Bu tür sözleşmeleri yönetsel yargının denetiminden çıkarmayı amaçlayan ek.5. madde, bu yönüyle Anayasa'nın 2, 11, 37 ve 125. maddelerine aykırı düşmektedir.

(b) İmtiyaz Dışına Çıkarma Zorlaması : İmtiyaz kavramı, kamu hizmetlerinin yürütülmesi yöntemlerinden biridir. Kamu hizmetlerinin serma-

ye kâr, hasar ve zararı özel hukuk kişisine ilişkin olarak, yönetimin gözetim ve denetimi altında, genellikle çok uzun süreli bir yönetsel sözleşme uyarınca özel hukuk kişilerin yürütülmesine imtiyaz denilmektedir. Kamu hizmeti imtiyaz sözleşmeleri yönetsel sözleşmelerin tüm niteliklerini taşımaktadır. Bu açıklamalar dikkate alındığında, 3096 sayılı yasayla düzenlenen yap-işlet-devret yönteminin kamu hizmeti imtiyazından, bu yasaya göre yapılan görevlendirme ve işletme hakkının devri sözleşmelerinin de kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesi oldukları görülür.

İşte ek.5. maddenin düzenlenme amacı, bu sözleşmeleri Danıştay'ın öndenetiminden kaçırmaktır. Oysa, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana imtiyaz sözleşmelerine önem verilmiş ve 1924 (m.51.), 1961 (m.140 ve 1982 m.155) anayasaları ile bu sözleşmelerin öndenetim yetkisi Danıştay'a verilmiştir. Bu öndenetimde kamu yararı vardır. Bu nedenlerle ek.5. madde Anayasa'nın 155. maddesine aykırı düşmektedir.

Bu arada, Anayasa Mahkemesi özelleştirmenin, mülkiyet kamuda kaldığı için hafifletilmiş bir yöntemi olan yap-işlet-devret modeline ilişkin 3996 sayılı yasanın ilgili maddesinin görüşülmesi sonucunda da, yukarıdaki gerekçelerle bu yasaya göre yapılan sözleşmelerin imtiyaz oluşturmayacağı ve özel hukuk hükümlerine bağlı olacağına ilişkin kurulları iptal etmiştir.⁽³⁶⁾

ÖZELLEŞTİRMENİN KHK'LARLA YAPILMASI İÇİN VERİLEN YETKİ :

Özelleştirme konusunda Bakanlar Kurulu'na KHK'lar çıkarma yetkisi veren 5.5.1994 günlü, 3987 sayılı "Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesi ile Özelleştirme Sonucunda Doğabilecek İstihdamla İlgili Sorunların Çözümlemesine İlişkin KHK'lar Çıkarılması Amacıyla Yetki Verilmesine Dair Kanun" 11.5.1994 günlü, 21931 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Başlıca beş konuyu ihtiva eden sözkonusu kanuna istinaden 5 ayrı KHK çıkarılmıştır.

Bunlardan, 30.5.1994 günlü, 530 sayılı KHK'yla 2983 sayılı yasanın kimi maddelerinde değişiklik yapılmıştır. 30.5.1994 günlü ve 531 sayılı KHK'yla 3291 sayılı yasanın özelleştirmeye ilişkin beşinci bölümü başlığı ile birlikte değiştirilmiştir. 30.5.1994 gün ve 532 sayılı KHK ile de 3291 sayılı yasaya göre özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda (iştirakler hariç) bir "hizmet akdine" dayalı olarak ücret karşılığı çalışırken, bu kuruluşların özelleştirilmesi ya da özelleştirilmesini sağlamak üzere küçültülmesi, etkinliklerinin durdurulması, kapatılması, dağıtılması ile ilgili işlemler sırasında "hizmet akdi"nin tazminata hak kazandıracak biçimde sona erdirilmesi sonucu işsiz kalanlara yasalardan ya da toplu iş sözleşmelerinden doğan

tazminatları dışında, bu KHK'de belirtilen "Özelleştirmeye bağlı iş kaybı tazminatı" ödenmesi öngörülmüştür. Ayrıca, bu gibilere, öncelikle bulunduğu yörede ve kendi mesleğinde yeni bir iş bulunmasına yardımcı olunması, bunun olanaklı bulunmaması durumunda ise, bu gibilere gelir getirici bir meslekte yetişme eğitiminin verilmesi kurala bağlanmıştır. Bu hizmetler, özelleştirme fonundan ayrılıp, özel bir hesaba yatırılacak % 15 pay ile karşılanacaktır. 532 sayılı KHK da açılan dava üzerine dayandığı yetki yasasının iptal edilmesi nedeniyle Anayasaya aykırı bulunup iptal edilmiştir.

3987 sayılı yetki yasasına dayanılarak çıkarılan 533 sayılı KHK ile 6326 sayılı petrol yasası ile 3417 sayılı "Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi Hakkında Yasa" da değişiklik yapılmıştır. Yine, açılan dava üzerine Anayasa Mahkemesi 3987 sayılı yasanın 1, 2, 3. maddelerini Anayasaya aykırı bulduğu, 4, 5, 6. maddelerini de uygulanma olanağı kalmadığı için iptal etmiştir. Aynı şekilde, 5434, 2983 ve 3291 sayılı yasalarla, 190 ve 532 sayılı KHK'larda değişiklik yapan 546 sayılı KHK'da Anayasa Mahkemesince 5.8.1994 den geçerli olarak iptal edilmiştir.

3987 SAYILI YASAYA İLİŞKİN ANAYASA MAHKEMESİ KARARI :

Özelleştirme çabalarının yoğunlaştırıldığı 1990'dan sonraki dönemde sorun, önce KHK'larla aşmaya çalışılmış, bunun için 3911 ve 3987 sayılı yetki yasaları çıkarılmıştır. Bunlardan 3911 sayılı yasa salt yetki yasası olmadığı için iptal edilmiştir. Nitekim, Anayasa Mahkemesi kararında özelleştirme konusuna girilmemiş, yasa yetki genişliği'ne dayanılarak iptal edilmiştir. (37) Anayasa Mahkemesinin 3987 ile ilgili görüşleri şöyledir;

A- ANAYASA VE ÖZELLEŞTİRME : Kararın "Anayasa ve Özelleştirme" başlığı altındaki bölümünde, önce, Anayasa'nın özelleştirmeye olur verip vermediği tartışılmıştır. Karara göre, Anayasa, devletleştirme ve kamulaştırmayı düzenlemesine karşın, özelleştirmeyle ilgili herhangi bir kurala yer vermemiştir. Ancak, yasaklamamıştır da. Demekki bu husus yasayla düzenlenebilir. Özelleştirme devletleştirmenin tersi bir işlemdir. Öyleyse, devletleştirmeye yetkili bir organın özelleştirmeye de yetkili olduğunun kabul gerekir.

Yasama organı kamu mülkiyetinin koruyucusudur. Özel girişimin devletleştirilmesinde olduğu gibi, kamu varlıklarının özelleştirilmesinde yetkinin yasama organında olması gerekir. Bütün bunlar birleştirilince; özelleştirmede esas yöntemlerin bir yasayla düzenlenmesi gerektiği ortaya çıkar. Ancak, böyle bir genel yasanın varlığı, eğer gerek duyuluyorsa her KİT için yasama organının olurunun öngören özel bir yasa çıkarılmasına engel değildir.

B- ANAYASAYA AYKIRILIK : Anayasa Mahkemesi genel görüşünü böylece açıkladıktan sonra, kararın geri kalan bölümünde özelleştirmenin ilkelerini koymuştur.

(a) Genel İlkeler : Özel mülkiyet için Anayasanın 35. maddesiyle getirilen koruma, devletin ve öbür kamu tüzel kişilerinin mülkiyet hakları için de geçerlidir. Bu yüzden, kamu mülkiyetinin sona erdirilmesine ilişkin esasların yasayla düzenlenmesi ve KİT'lerin özelleştirilmesinde gerçek değer gözlemlenmesi gerekir. Bu duruma göre özelleştirme;

- Değeri saptanarak, alıcının belirlenmesi ayrıcalığa yolaçmayacak,
- Ulusal bağımsızlığı tehlikeye düşürmeyecek, biçimde olmalıdır.

(b) KHK İle Düzenlememe : Özelleştirme mülkiyetin devrini de içerdüğinden 35. madde kapsamına, yani yasak alana girer ve KHK'larla düzenlenemez.

(c) Ülkenin Bağımsızlığı ve Güvenliği ile Çıkarlarının Korunması :

Anayasanın 2 ve 176. maddeleri uyarınca içerdığı temel görüş ve ilkeler, öbür hükümlerle eşdeğer olan Anayasanın başlangıcına göre ulusal çıkarların herşeyin üzerinde tutulması gerekir. 2. madde de ayrıca, devletin ve toplumun çıkarlarına öncelik tanınmıştır. 5. madde de yeralan "Türk ulusunun bağımsızlığı" ilkesi siyasal ve ekonomik bağımsızlığı ilkesi siyasal ve ekonomik bağımsızlığı birlikte içerir. Bunlar birbirlerini tamamlayan kavramlardır. Yalnız başlarına bir anlam taşımazlar. 16. madde de 12. maddeyle birlikte herkese tanınan temel hayat ve özgürlüklerin yabancılar için, uluslararası hukuka uygun olarak yasayla sınırlanabileceği kurala bağlanmıştır.

(d) Tekelleşme ve Kartelleşmenin Önlenmesi ve Tüketicinin Korunması :

Piyasa ekonomisinin etkinliği, tam rekabet koşullarının varlığına bağlıdır. Özelleştirmeye ilişkin yasalarda tekelleşmeyi ve kartelleşmeyi önlemeye, tüketiciyi korumaya yönelik düzenlemeler bulunması Anayasanın 167. ve 172. maddeleri gereğidir. Elektrik, su, telekomünikasyon gibi temel kamu hizmeti üreten ve doğal tekel niteliği taşıyan ve stratejik yönden önemli olan KİT'lerin özelleştirilmesi, önlem alınmadığında özel kesime tekelleşme olanağı sağlanması anlamına gelir.

(e) Doğal Servetler ve Kaynaklar : Anayasanın 168. maddesinde doğal servetler ve kaynaklar için öngörülen hukuksal durum, bunların sosyal, ekonomik ve stratejik önemlerinden kaynaklanmaktadır. Doğal servet ya da kaynakların mülkiyeti ve işletme hakkı devlettir. Doğal servetler ile kaynakların mülkiyeti özel kesime devredilemez. İşletme hakkı ise ancak süreli olarak devredilebilir. Doğal servet ya da kaynakların satışı ya da işletme hakkını süresiz devri sonucunu doğuracak özelleştirme, Anayasanın 168. maddesine aykırı düşer. Anayasa Mahkemesi'de tüm bu aykırılıkları gözetecek 3987 sayılı yetki yasasını iptal ederken, özelleştirme hakkında da yukarıda özetlenen mesajları topluma vermiştir.

3996 SAYILI KİMİ KİMİ HİZMETLERİN YAP-İŞLET-DEVRET MODELİ ÇERÇEVESİNDE YAPTIRILMASINA OLANAK SAĞLAYAN GENEL YASA :

Kamu kurum ve kuruluşlarınca (KİT'ler dahil), yerine getirilen ileri teknoloji ve yüksek akçalı kaynak gerektiren kimi yatırım ve hizmetlerin yap-işlet-devret modeli çerçevesinde yaptırılmasına olanak sağlamak için 8.6.1994 günlü, 3996 sayılı "Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Yasa" çıkarılmıştır. Bu yasada 24.11.1994 günlü 4047 sayılı yasayla değişiklik yapılmıştır. Yasanın Uygulama Usul ve Esasları" 6.8.1994 günlü, 94/5907 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuştur.

PTT'NİN T'SİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN 4000 SAYILI YASA :

10.6.1994 günlü, 4000 sayılı yasayla 4.2.1924 tarihli ve 406 sayılı yasanın 1. maddesi değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle PTT ikiye ayrılmış, Posta ve Telgraf tesis ve işletmesine ilişkin hizmetlerin TC Posta İşletmesi Genel Müdürlüğüne, Telekomünikasyon hizmetlerinin Türk Telekomünikasyon A.Ş.'ce yürütülmesi öngörülmüştür.

4000 sayılı yasayla, 406 sayılı yasaya eklenen ek 17 ve ek 18. maddelerde Türk Telekomünikasyonun özelleştirilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi açılan dava üzerine, 4000 sayılı yasayla getirilen düzenlemelerde ikili örgütlenmeye ilişkin olanını Anayasaya aykırı bulmamış, ek 17. maddenin tümü ile ek 18. maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarını Anayasaya aykırı görerek iptal etmiştir. İptal üzerine, 3.5.1995 günlü 4107 sayılı yasayla yeni düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, 4107 ile değiştirilen ek 17. maddeye göre;

- Türk Telekomünikasyon paylarının en çok % 49'u devredilebilecek, bu paylardan % 10'u P.İ'ye bedelsiz olarak verilecek, pay satışında Pİ ile Türk Telekomünikasyon personeline ve diğer küçük birikim sahiplerine % 5, gerçek ve tüzel kişilere ise % 34 pay ayrılacak v.b. hükümler getirilmiştir. Bu arada 4107 sayılı yasayla 406 sayılı yasaya bir de ek 19. madde eklenmiştir....

Bu kez 1.8.1996 tarih ve 4161 sayılı yasayla, 406 sayılı kanunun ek 17. maddesine bazı fıkralar eklenmiştir. Keza, aynı kanunun 18. maddesine eklenen fıkralarla Ulaştırma Bakanlığı, Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin önerisi üzerine lisans verilecek katma değerli telekomünikasyon hizmetinin ve bununla ilgili gerekli görülen nitelik ve şartları Özelleştirme İdaresi Başkanlığına bildirir. Lisans değeri, yurtdışı emsal lisans satışlarında kullanılan yöntemler esas alınarak bu kanundaki esaslara göre değer tespit komisyonlarınca belirlenir" vs. hükümlere yer verilmiştir.

Ayrıca, aynı kanunla 406'ya ek 21. madde eklenmiş, birde geçici 6. madde ilave edilmiştir.

4046 SAYILI ÖZELLEŞTİRME GENEL YASASI :

Özelleştirme 3291 sayılı yasanın beş maddesiyle yürütülürken bir yandan kamuoyu baskısı, bir yandan Anayasa Mahkemesi'nin kararlarıyla zorlaması, bir yandan da özelleştirmeye hızkazandırılması için, son yıllarda bu konularda kapsamlı yasalar çıkarılmıştır.

Bu yasaların kuşkusuz önde geleni 24.11.1994 günlü, 4046 sayılı "Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"dur. İkinci ve üçüncü sırada, bu genel yasaya yan destek oluşturan yasalar yer almaktadır. Bunlar; 7.12.1994 günlü, 4054 sayılı "Rekabetin Korunması Hakkında Kanun" ile 23.2.1995 günlü ve 4077 sayılı "Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun"dur.

A- Yasanın Kapsamı : 4046 sayılı yasa kapsamındaki özelleştirilecek pay, varlıklar ve taşınmazlar şöyle sıralanabilir.

(a) Genel ve Katma Bütçeli Kurumlar ile Bunlara Bağlı Döner Sermayeli Kuruluşlar Yönünden :

(1) Genel ve katma bütçeli idareler ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşların gördükleri kamu hizmetiyle doğrudan ilgili olmayan varlıkları ve iştiraklerindeki payları (m.1/d). Bu kural ile kamu kurum ve kuruluşlarının arsaları, binaları, lojmanları, kampları, sosyal tesisleri, kısaca kamu hizmetiyle doğrudan ilgili olmayan tüm taşınmazlarının satılması amaçlanmıştır.

(2) Genel ve katma bütçeli idarelerle bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşların mal ve hizmet üretim birimleri ve varlıklarının işletme hakkı (m.1/f). Yasada bu mal ve hizmet üretim birimleri baraj, gölet, otoyol, yataklı tedavi kurumları, limanlar ve benzerleri olarak sayılmıştır. Bu madde ile otoyolların, limanların, barajların ve hastahanelerin işletme hakkı özel kesime devredilebilecektir. Yasa, işletme hakkının ya da kullanma hakkının devri ile kiralama süresini 49 yıl olarak saptamıştır. (m.15/son)

(b) Belediyeler ve İl Özel İdareleri Yönünden :

Belediye ve il özel idarelerine ilişkin ticari amaçlı kuruluşlar ile pay oranlarına bakılmaksızın her türlü iştiraklerindeki payları (m.1/e). Görüldüğü gibi belediyelerin ve il özel idarelerinin taşınmazları özelleştirme kapsamında bulunmamaktadır.

(c) KİT'ler Yönünden :

Bilindiği gibi KİT'ler 233 sayılı KHK'da İDT ve KİK olarak ikiye ayrılmıştır. 4046 sayılı yasayla yapılan değişiklikle (m.34 ve 35) ayrıma yeni ögeler katılmış ve KİK'lerin kapsamı oldukça daraltılmıştır. Yasanın 34. maddesiyle 233 sayılı KHK'nın KİK'e ilişkin tanımı değiştirilmiştir. Yeni tanıma göre KİK; sermayesinin tamamı devlete ilişkin olup, tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla ürettiği mal ve hizmetler imtiyaz sayılan KİT'lerdir. Görüldüğü gibi tanım değiştirilirken "İmtiyaz Sözleşmesi"ne de sınırlama getirilmiştir.

34. maddedeki tanım değişikliği yanında 35. maddeyle yapılan değişiklikle de 233 sayılı KHK eki listede yer alan İDT ve KİK statüsündeki kuruluşlar yeniden belirlenmiş, KİK sayısı daraltılıp beşe indirilmiştir. Bu beş kuruluş da; TCDD, DHMİ, TEKEL, Türk Telekom ve Posta İşletmesidir. Bunların dışındaki KİT'ler İDT statüsündedir.

(1) İDT'lerin, bunların müessese, bağlı ortaklık, işletme, işletme birimleri ile varlıkları ve iştiraklerindeki tüm payları (m.1/a). Görüldüğü gibi İDT'lerin tümüyle özelleştirilmesi öngörülmektedir.

(2) KİK'lerin,; gördükleri kamu hizmeti ile doğrudan ilgili olmayan varlıkları ile iştiraklerindeki payları (m.1/d). Temel kuruluş amaçlarına uygun mal ve hizmet üretim birimlerinin işletme hakkı (m.1/f).

KİK'lerin, genel ve katma bütçeli kurumlarda olduğu gibi gördükleri kamu hizmetiyle doğrudan ilgili olmayan taşınmazlarının (lojman, kamp, öbür sosyal tesisler vs.) satışı ile mal ve hizmet üretim birimlerinin işletme hakkının devrine izin verilmiştir.

Ancak, 1. maddenin son fıkrasında, KİK'lerin ve bunların müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimlerinin de özelleştirilmesine olanak sağlanmışçasına kimi düzenlemeler yapılmıştır. Maddenin 1. fıkrası ile son fıkrası çelişir gibi görünmektedir. Ancak, bu son fıkradaki kapsam genişlemesi yapılmıştır. Biçiminde de yorumlanabilir, yine son fıkradaki, düzenlemeye göre, KİK'lerin, bunların müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimleri ile varlıklarının "Mülkiyetin Devri" dışında kalan yöntemlerle özelleştirilmesi bu yasaya bağlıdır. Bu kuruluşlarda mülkiyetin devrini içeren özelleştirmeler ayrı yasa çıkarılmasına bağlanmıştır.

(d) Öbür Devlet Payları Yönünden :

KİK statüsü dışında kalmakla birlikte, sermayesinin tümü ya da yarısından fazlası devlete ve/veya öbür kamu tüzel kişilerine ilişkin olan ticari amaçlı kuruluşlardaki kamu payları ile bu kuruluşlara ilişkin müessese, bağ-

lı ortaklık, işletme ve işletme birimleri ile varlıkları, iştiraklerindeki kamu payları (m.1/b). Devletin öbür iştiraklerindeki kamu payları ile hazineye ilişkin payları. (m.1/c)

YASANIN (ÖZELLEŞTİRMENİN) AMACI

Yasada özelleştirmenin amacı, ekonomide verimliliğin artırılması ve kamu giderlerinin azaltılması biçiminde belirlenmiştir. Bunlar, özelleştirmenin KİT'lerin devlet sırtında kambur olduğu görüşü ile devletin ekonomiye karışmasının verimsizlikle eşanlamlı olduğu düşüncesinden kaynaklandığını göstermektedir.

ÖZELLEŞTİRME YÜKSEK KURULU

Çok önemli görevler verilen ve yetkilerle donatılan ÖYK, Başbakanın başkanlığında, dört bakandan oluşmaktadır. Kurula iki devlet bakanı ile Maliye Bakanı, Sanayi ve Ticaret Bakanı katılmaktadır. Devlet bakanlarından biri özelleştirmeden sorumlu olanıdır. Kurul, üyelerinin tümünün katılımıyla toplanmakta ve kararlar oybirliğiyle alınmaktadır.

Yasanın 1. maddesine giren kuruluşların özelleştirme kapsamına alınması, o kapsamdan çıkarılması, hazırlık işlemine bağlı tutulması ve özelleştirme programına alınması ÖİB'nin önerisi üzerine ÖYK'nca alınan kararla olmaktadır. Bu kararda, kuruluşun akçalı yönden hazırlık işlemine bağlı tutulup tutulmayacağı, böyle bir işleme gerek görülüyorsa doğrudan özelleştirme programına alınması, özelleştirmenin hangi yöntemle ve hangi süre içinde gerçekleştirileceği belirtilmektedir.(m.17)

YASAKLAR VE YAPTIRIMLAR

Özelleştirme programında bulunan kuruluşlardan Sermaye Piyasası Yasası'nın kapsamına giren ve payları borsada işlem gören kuruluşların yönetim kurulu başkan ve üyeleri, denetçileri, öbür personeli, ÖİB personeli, ÖYK Başkan ve üyeleri ile eş ve çocukları, ayrıca, görevleri dolayısıyla bu kuruluşların hesap ve işlemleriyle işletmelerine ilişkin edindikleri henüz kamuya açıklanmamış bilgileri açıklayamazlar. Bu bilgileri kendilerine ya da üçüncü kişilere çıkar sağlamak amacıyla kullanarak sermaye piyasalarında işlem yapanlar arasındaki fırsat eşitliğini bozacak biçimde borsa içinde ve dışında bu kuruluşlarla ilgili menkul kıymet alımı, satımı yapamazlar.

Bu yasada yazılı özelleştirme yöntemleriyle alıcı ve satıcı sıfatıyla yapılacak işlemlere yararlanan sıfatıyla taraf olamazlar. ÖYK Başkan ve üyeleri ile Öİ Başkanı, Başkan Yardımcıları, daire başkanları, hukuk müşavirle-

ri, Değer Tespit Komisyonu Başkan ve Üyeleri, Özelleştirilen kuruluşlarda, özelleştirme gününden itibaren iki yıl süreyle görev alamazlar. Bu yasaklara aykırı davrananlar, eylemin niteliği ve önemine göre, birlikte ya da ayrı ayrı hükümlenmek üzere, altı aydan iki yıla kadar hapis ve edindikleri haksız kazancın üç katı ağır para cezası ile cezalandırılır.

ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ

4046 sayılı yasada beş özelleştirme yöntemi öngörülmüştür. (m.18) Satış, Kiralama, İşletme Hakkının Devri (verilmesi.) Mülkiyetin Gayri ayni hak tesisi ve gelir ortaklığı.

I- SATIŞ : Kuruluşların aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimleriyle varlıklarının mülkiyetinin ya da paylarının görece olarak ya da tümüyle bedel karşılığı devredilmesidir. Satış da kendi içinde; halka arz, blok satış, gecikmeli halka arzı içeren blok satış, çalışanlara satış, borsada satış biçiminde altı ayrı yöntemde gerçekleştirilebilmektedir.

II- KİRALAMA : Kuruluşların aktiflerindeki varlıkların göreceli olarak ya da tümüyle bedel karşılığında belli bir süre ile kullanma hakkının verilmesidir.

III- İŞLETME HAKKININ VERİLMESİ : Kuruluşların bir bütün olarak ya da aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimlerinin (mülkiyet hakkı saklı kalmak koşuluyla) bedel karşılığında belli bir süre ve koşullarla işletilmesi hakkının verilmesidir.

IV- MÜLKİYETİN GAYRİ AYNİ HAK TESİSİ : Kuruluşların aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birlikleri ve varlıklarının, mülkiyeti ilgili kuruluşa ilişkin olmak üzere, Türk Medeni yasasında öngörülen biçim ve koşullar dahilinde, malike ilişkin kullanma hakkı ile ilgili kimi tasarruflara olur verilmesi ya da malikin mülkiyete bağlı haklarını kullanmasından vazgeçmesi sonucunu doğurmasına ilişkin hakların tesisidir.

V- GELİR ORTAKLIĞI VE ÖBÜR YÖNTEMLER : Kuruluşların özellikleri ve yapıları da dikkate alınarak yukarıda belirtilen özelleştirme yöntemleri dışında kalan ve genel hükümler ile özel yasasında belirtilen öbür özelleştirme yöntemleridir. Örneğin, gelir ortaklığı yöntemi 2983 sayılı "Tasarrufların Teşviki ve Kamu yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Yasa"yla öngörülmüştür. Bu yöntemlerden hangisinin kullanılacağına ÖYK karar vermektedir.

Ayrıca yasa, özelleştirme işlemlerinde; kapalı teklif, pazarlık, açık arttırma, açık teklif, belirli istekliler arasında kapalı teklif ihale yöntemlerinin uygulanmasını öngörmüştür. (m.18/c) Hangi ihale yönteminin uygulan-

nacağına ÖİB'inca karar verilmekte ve ihale en az beş üyeden oluşan ihale komisyonunca yürütölmektedir.

DEĞER SAPTAMA YÖNTEMLERİ

Yasaya göre, özelleştirilecek bir kuruluşun değeri saptanırken, kuruluşun niteliği ve özelleştirme yöntemi de gözönünde bulundurularak,

- İndirgenmiş nakit akımları (güne uygun net değer.)
- Temettü verimi,
- Defter değeri,
- Net Aktif değeri,
- Amortize edilmiş yenileme değeri,
- Tasfiye değeri,
- Fiyat/kazanç oranı,
- Piyasa kapitalizasyon değeri,
- Piyasa değeri / defter değeri,
- Ekspertiz değeri,
- Fiat/nakit alım oranı.

gibi değerlendirme metodları kullanılır.

ÖİB bünyesinde, başkanın onayı ile en az beş üyeden oluşturulacak "Değer Tespit Komisyonları" ya da ÖİB'nca önerilip, ÖYK'nca kabul edilecek "Özel Bağımsız İhtisas Kuruluşları" tarafından yapılacaktır.

4046 sayılı yasa, yukarıda sayılan düzenlemeler dışında aşağıda maddeler halinde sıralanan diğer düzenlemeleri de içermektedir;

- Özelleştirme programına alınan kuruluşların taşınmazları, hazine taşınmazlarının devri,

- İmar Yetkisi,
- Çalışanlara İlişkin Düzenlemeler,

İş Kaybı Tazminatı.

İş Kaybı Tazminatının Ödeyecek Kuruluşlar Yönünden Kapsamı.

Yararlanacaklar Yönünden Kapsamı.

İş Kaybı Tazminatına Hak Kazanılmasının Koşulları.

a) Hizmet Akdinin Belli Nedenlerle Sona Erdirilmiş Olması.

b) Sona Erdirmenin İş Yasaları Ya da Toplu İş Sözleşmeleri Uyarınca "Tazminata Hak Kazandırmış Olması".

c) Hizmet Akdinin Kesintisiz Enaz 550 Gün Sürmüş Olması.

d) İstek.

e) Yaşlılık Aylığına Hak Kazanmamış Olmamak,

- İş Kaybı Tazminatının Tutarı,

- İş Kaybı Tazminatının Ödeme Süresi,

- İş Kaybı Tazminatının Ödeme Usul ve Esasları.

- İş Kaybı Tazminatı Ödemesinin Sona Ermesi.

Başka Kurum ve Kuruluşlara Nakten Atanma,

Emekliye Ayrılma.

- Özel Tekellerin Önlenmesi, Rekabetin ve Tüketicinin Korunması.

BU GÜNE KADAR YAPILAN ÖZELLEŞTİRMELERDEN BAZI ÖRNEKLER :

- Halka Arz: Teletaş, Erdemir, Arçelik, THY, TÜPRAŞ, Petkim, Kepez ve Çukurova Elektrik. Çelik Halat, Migros, Gima, bazı çimento fabrikaları.

- Halka Arzı da İçeren Blok Satış : Çitosan, USAŞ, TOFAŞ, bazı çimento fabrikaları (Afyon, Ankara, Balıkesir, Söke ve Pınarhisar.)

- Blok Satış: Bazı yem fabrikaları (Manisa, Isparta, Biga, Ordu, Soya, Aksaray, Çorum, Eskişehir, Kayseri vs.) Ansan-meda, Yemtaş, Samaş, Binaş, Türk Kablo, Güneş Sigorta, Adana Kağıt Torba.

- İMKB'de Satış : Bazı çimento fabrikaları (Adana, Afyon, Bolu, Konya, Mardin, Ünye vb.) Arçelik, Çelik Halat, Erdemir, Hektaş, Kepez ve Çukurova Elektrik, Migros, Petkim, Teletaş, Türkiye Sınai ve kalkınma Bankası vs.

- Yarım Kalmış Tesislerin Satışı : EBK Kemah Kombinası, MKEK, Keskin Kalıp Fabrikası, SEK Siirt Peynir Fabrikası, Sümerbank (Dumlu, Gaziantep, Iğdır, Tortum, Yalvaç.) fabrikaları, Taksan Yerköy Tesisleri, Tekel Pasinler Sigara Fabrikası, SEK K. Maraş süt Malülleri İşletmesi,

- İşletme Hakkı Devri : Kars Süt Mamülleri Fabrikası.

Şeklinde sıralanabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME :

Türkiye'de özelleştirme işlemlerine ilişkin ilk yasal düzenleme olan 2983 sayılı yasa 18 maddeden oluşan 4 sayfalık ve gerçekten de basit sayılabilecek, bir anlamda amatör bir yasal belge idi.

Nitekim, bu yasanın doğrudan düzenlemesi gereken "Satış Esasları"nı, buna dayanılarak çıkarılan "Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği" 18. maddesiyle düzenliyordu.

2983 sayılı yasayla 29.2.1984 de başlayan "Özelleştirmenin Düzenlenmesine Ait Yasal Metinlerin Evrim Süreci" aradan geçen 10 yılda, özellikle Anayasa Mahkemesi'nin 3755, 3911 ve 3987 sayılı "Yetki Yasaları"nın ve bu yasalara dayanılarak çıkarılan 473, 509, 513, 530, 531, 532, 533 ve 546 sayılı KHK'ların iptaline yönelik olarak verdiği kararlar, büyük ölçüde 4046 sayılı yasada yerini ve anlamını bularak yasakoyuculara, bu konunun "NASIL YAPILACAĞINI"da öğretmiştir.

Deyim yerindeyse, 4046 sayılı yasayı büyük ölçüde Anayasa Mahkemesi yazmıştır denilebilir. Çünkü, bu yasanın esin kaynağı olan 3987 sayılı "Yetki Yasası" hakkında Anayasa Mahkemesi'nin verdiği karar çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu açıdan 3987 sayılı yasa "ÖNEMLİ VE ÖZEL BİR YERE" sahiptir.

Anayasa Mahkemesi, 3987 ile ilgili kararında konuyu Anayasanın 2, 6, 9, 47, 87, 91, 142, 155, 160, 161, 165, 167 ve 172. maddeleri, ayrıca, "Kamu Yararı ve Kamu Düzeni" yönlerinden incelemiş ve ayrı ayrı yorumlayarak, Anayasa ile tutarlılığı veya tutarsızlığını ortaya koyarak, sonuçta aykırı bulup iptal etmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararındaki bazı hususların öncelikle vurgulanması gerekir. Bunları, başlıklarıyla şöylece belirtebiliriz.

- Kanun ile düzenlenecek bir alan KHK ile düzenlemez,
- Özelleştirme Anayasa ile düzenlenmemiş, ama yasaklanmamıştır da. Bu konu bir anlamda kamulaştırma ve devletleştirmenin de tersidir.
- Yabancıların Türkiye de mülk edinmeleri konusunda bazı kısıtlayıcı hükümler getirilmelidir. Aksi halde, Anayasanın 6. maddesinde yer alan "Ulusal Egemenlik" kavramı ihlal edilmektedir.
- Mülkiyet ile ilgili bazı düzenlemelerin KHK ile yapılması Anayasa-ya aykırıdır. Çünkü mülkiyet hakkı Anayasal bir hak olup, "Temel Haklar" kapsamındadır. Ancak kanunla düzenlenebilir. Bu anlamıyla, yasama yetkisi yalnızca TBMM'ye ait olduğundan "DEVREDİLEMEZ".

- TBMM belli konularda, hükümete KHK çıkarma yetkisi verebilir. Ancak, her konuyu kapsayacak şekilde "GENEL BİR YETKİ" veremez.

- Özelleştirilen kuruluşlar için gerçek değerin gözetilmesi gerekir.

- Tabii kaynaklar, belli bir süre için sadece işletme hakkı verilmek suretiyle özelleştirilebilir.

Sonuçta; 20 Şubat 1984 te başlayan özelleştirmenin yasal çerçevesine yönelik çalışmalar aradan 10 yıl geçtikten sonra, 24.11.1994 de kabul edilen 4046 sayılı yasayla önemli ölçüde evrimini tamamlar ve "Eksikleri En Aza İnmiş" bir şekle gelmiş olur.

İşte, bu yasa ile 2983 sayılı yasa kıyaslandığında; bir kere fizik kapsamı ve mekanı olarak, 18 maddeden, 59 maddeye, 4 sahifeden 10 sahifeye ulaşıldığı görülmektedir. Bunun da ötesinde, 4046 sayılı yasa 2983'ün öngörmediği ya da düzenlemediği pek çok alanı, ilgili Anayasal ve yasal metinlerin buyrultuları doğrultusunda düzenlemektedir. Nedir Bunlar?

A- Amaç ve kapsam oldukça genişletilerek, iki başlık altında ve 12 alt paragraf (şık) olarak düzenlenmiştir. Oysa, 2983 te amaç ve kapsam birer cümle halinde kaleme alınmıştı....

B- 2983 te hiç olmayan özelleştirmeye ilişkin "İLKELER" 4046 da 10 ayrı madde halinde ve açıklıkla ortaya konulmuştur.

C- "Özelleştirme Yüksek Kurulu" ve "Özelleştirme İdaresi Başkanlığı"nın kuruluşu ve görevleri ayrıntılı maddeler halinde sıralanmıştır.

D- Yine, daha önceki yasal düzenlemelerde bahsi dahi geçmeyen "YASAKLAR VE CEZAI HÜKÜMLER" e ilişkin düzenlemeler 4046'nın 7. maddesinde tanımlanmıştır.

E- 4046'nın 13. maddesinde "STRATEJİK KONU VE KURULUŞLAR İLE İMTİYAZLI HAKLARIN BELİRLENMESİ" hususu da özel olarak düzenlenmiştir.

F- 15 inci madde "KAMU HİZMETLERİNİN GÖRDÜRÜLMESİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ"ni, 16 ncı madde özelleştirme uygulamaları sonucu "REKABETİN KORUNMASI" hususunu, bir başka madde ise "TÜKETİCİNİN KORUNMASI" konularını düzenlemiş olup, (bu yönde daha sonra 4054 ve 4077 sayılı yasalar yapıldı.)

G- Kanunun 18. maddesi "ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ-DEĞER TESPİTİ ve İHALE YÖNTEMLERİ"ni düzenlemektedir. (2983 te olmayan bir özel ayrıntı.)

H- 20 madde "Kuruluşların A.Ş. Haline Dönüştürülmesi-Hak ve Yükümlülüklerin Devri" konularını düzenlemektedir.

I- Kanunun 21-25 inci maddeleri; personel, istihdam, işsizlik, emeklilik gibi "SOSYAL DEVLET-SOSYAL GÜVENLİK" konularını düzenlemektedir.

İ- 26 ncı madde "Mahalli İdarelerde Özelleştirme Uygulamaları"nı yasal çerçeveye oturtmaktadır.

J- 34. madde, "KİT TANIMI"na yeni bir anlam kazandırmaktadır.

Bunlar dışındaki geçici ve diğer maddeler ise gerekli yasal düzenlemeleri ortaya koymakta ve bir esasa bağlamaktadır.

Böylelikle; gerek kamu hizmetlerinin gördürülmesinin özelleştirilmesi, gerekse KİT'lerin ve benzeri kamu girişimlerinin özelleştirilmesi konularında 10 yıldır bir arpa boyu yol alınamamasına karşın, hiç olmazsa bu konunun mevzuatı, daha da ötesi "Özel Yasal Düzenlemeleri" büyük ölçüde hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur, denilebilir. Son 10-13 yılda yaklaşık 50 parça yasal düzenleme yapıldıktan sonra özelleştirmenin en azından yasal olarak "NASIL YAPILABİLECEĞİ?"ni keşfetmek azımsanmayacak bir gelişme sayılabilir.

KAYNAKÇA (X)

- 1- Halit SUIÇMEZ, Şevket YILDIRIM, Dünyada ve Türkiyede Özel-
leştirme Uygulamaları, MPM Yayını (No:508) Ankara, 1993, s. 13,
- 2- Bülent SERİM, Anayasa ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığın-
da Özleştirme, İzgi Yayınları, Ankara 1996, S:25-26,
- 3- H.Suiçmez, S.Yıldırım, age. s. 17,
- 4- Bülent SERİM, age, S.3-4,
- 5- Bülent SERİM, age, s.5,
- 6- Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Özleştirme, TOBB Yayını,
Ank, 1993, S.9-10,
- 7- Turgut TAN, KİT'lerin Özleştirilmesi ve Sorunlar, AİD, C.25,
S.1, Mart 92/1,
- 8- Lütfi DURAN, Türk Özleştirme, Cumhuriyet Gazetesi, 18. 03.
1993,
- 9- Özleştirme, TOBB Yayını, (6 no.lu kaynakça)
- 10- Türkiye de Özleştirme, TDV Yayını, Ankara 1994, S.52-53,
- 11- TOBB Raporu, (6 no.lu kaynakça) S.9-10,Turgut Tan (dipnot 7)
S.27,
- 12- Özleştirme Üzerine, Petrol-İş Yayını, (No:24) Aralık 1989,
S.205,
- 13- Bülent SERİM, age, S.28,
- 14- Alpaslan IŞIKLI, Özleştirme Ne İçin, Denetim Dergisi, Sayı:85,
Ank.1995/28,
- 15- Coşkun Can AKTAN, Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisi-
ne Özleştirme, TAKAV Matbaası, Ankara 1993-, S.70-87,
- 16- Yakup KEPENEK, 100 Soruda Türkiyede KİT Gelişimi, Sorunla-
rı ve Özleştirilmeleri, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1990, S.155,
- 17- TOBB Raporu, (dipnot 6) S.168,
- 18- TMMOB Raporu, Kapitalist Sistemde Yeni Sağ Politikaların
Yükselişi, KİT'ler ve Özleştirme, TMMOB'ca hazırlattırılan Rapor. S.13,
- 19- Yakup KEPENEK, age, S.163-164 ve TOBB Raporu, S.170-171,
- 20- Özleştirme Üzerine, Petrol-İş Yayınları, S.25 ve TOBB Raporu,
s.171,

- 21- TOBB Raporu, S.41,
 - 22- Turgut TAN, agm.S.44,
 - 23- Petrol-İş Yayını.S.19,
 - 24- 6.6.1994 günlü, 21952/2 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete,
 - 25- Milliyet Gazetesi, 14.02.1995 nüshası,
 - 26- Anayasa Mahkemesi Kararı, 21.7.1994 günlü, E.1994/63, K.1994/60-2 sayılı (RG.5.8.1994-22012 mükerrer.)
 - 27- Mustafa A.AYSAN, Atatürk'ün Ekonomik görüşü, Atatürk Yolu, AKDITYK-AAM Yay. Ankara 1987, S.87.
 - 28- Bakanlar Kurulu Kararı, 23.2.1987 günlü, 87/11488 sayılı,
 - 29- Milliyet Gazetesi, 20.05.1995 günlü nüshası,
 - 30- AYMK, 28.9.1995, E.1995/24, K.1995/52,
 - 31- AYMK, 21.7.1994, E.1994/64, K.1994//61-2,
 - 32- Bülent SERİM, age.S.63,
 - 33- AYMK. 9.12.1994, E.1994/43, K.1994/42-2, (RG.24.1.1995-22181)
 - 34- AYMK, (33. nolu dipnot-kaynakça.)
 - 35- AYMK, (33. nolu dipnot-kaynakça.)
 - 36- AYMK, 28.6.1995, E.1995/71, K.1995/23.
 - 37- AYMK, 16.9.1993, E.1993/26, K.1993/28 (AYMK. S.29/1, Sf.320.)
- NOT(x) Dipnotlar Kaynakça (sırası) olarak verilmiştir.

Regulasyon ve Kontrollere Çeşitli Örnekler

Regulasyonlar		Kontroller	
Yasal-İdari Regulasyonlar	Ekonomik Regulasyonlar	Yasal-İdari Kontroller	Ekonomik Kontroller
- Vergileme - Zorunlu askerlik - Trafik regulasyonu - Zorunlu ilkökul eğitimi - Uyuşturucu kullanımının yasaklanması - Ürünlerde Standardizasyon - Çevre düzenlemesi vb.	- Piyasaya girişte yasal engeller (Kamu tekelileri, özel sektöre belirli alanlarda verilen imtiyazlar, bazı meslek dalları için ruhsat alınması zorunluluğu, patent uygulaması vb.) - Uluslararası ticarete konulan yasal engeller (tarifeler, kotalar vb.) - KİT'lere ve özel kesime verilen sübvansiyonlar - KİT'lerin görev zararlarının hazineden karşılanması - Zor durumdaki şirketlerin kurtarılması operasyonu.	- Vergi denetimi - Trafik kontrolleri - Çevre kontrolü - Sağlık kontrolü vb.	- Fiyat kontrolü - Ücret Kontrolü - Kira kontrolü - Faiz oranı kontrolü - Döviz kuru kontrolü

Kupon Yöntemi Uygulamasına Çeşitli Örnekler

EĞİTİM KUPONU	Yüksek öğretim öncesi eğitimde, devlet gelir düzeyi düşük olan kimselere eğitim kuponu vererek, talebi özel sektöre kaydırmaya çalışır. Yüksek öğretimde kupon yöntemi uygulaması yanısıra, rekabetçi bir ortamda araştırma ve eğitim bursları verilebilir.
SAĞLIK KUPONU	Devlet gelir düzeyi düşük kimselere ve kamu personeline devlet hastahanelerinde bedava veya düşük bir fiyat karşılığında sağlık hizmeti sunmak yerine bu kimselere sağlık kuponu vererek, bunların hizmeti özel hastahane ve polikliniklerden sağlamalarına olanak sağlayabilir.
KONUT KUPONU	Devlet bizzat toplu konut yapmak yerine, hizmetten yararlanmasını amaçladığı kimselere (gelir düzeyi düşük olanlar, kamu personeli vb.) konut kuponu vererek talebi özel sektöre kaydırır.
ULAŞIM KUPONU	Toplu taşıma hizmetlerinin bedava veya gerçek maliyetinin altında sunulması yerine yoksul, sakat, yaşlı vb. kimselere verilecek ulaşım kuponu ile sadece bu kimselere yardım yapılmış olur. Gelir düzeyi yüksek olanların ise hizmetin gerçek maliyetini ödemeleri amaçlanır.
KREŞ KUPONU	Devlet bazan kamu personeline bedava veya gerçek maliyetinin altında kreş hizmeti sunar. Bunun yerine hizmetten yararlanması istenen kimselere verilecek kreş kuponu ile talep özel sektöre kaydırılmaya çalışılır. Böylece kreş hizmeti, kupon yöntemi ile özelleştirilmiş olur.

Sübvansiyon Uygulamasına Çeşitli Örnekler

KREDİ SÜBVANSİYONLARI	Devletin belirli bazı sektörlerde veya üretim dallarında faaliyet gösteren işletmelere piyasadaki cari faiz haddinden daha düşük bir faizle sağladığı krediler kredi sübvansiyonlarıdır. Ziraî işletmelere sağlanan krediler bu konuda örnek verilebilir. Kredi sübvansiyonları esasen ucuz faizli (düşük faizli) yardımlar şeklinde olabileceği gibi sadece anaparanın vade sonunda ödenmesini öngören faizsiz yardımlar şeklinde de olabilir.
GARANTİ SÜBVANSİYONLARI	Devletin belirli bazı sektörlerde veya üretim dallarında faaliyet gösteren işletmelere borç temini için garanti vermesi, bir anlamda onlara kefil olması, garanti sübvansiyonlarını ifade etmektedir. Burada devletin, faizlerin ve anaparanın vade sonunda ödenmesinde "garantör" rolünü oynaması sözkonusudur. Borcun anaparasının ve faizinin ödenmemesi halinde alacaklı alacağını devletten tahsil etmek hakkına sahiptir. Garanti sübvansiyonları, devletin riski özel kuruluş ile paylaşması anlamına gelmektedir.
VERGİ SÜBVANSİYONLARI	Vergi teşvikleri ve sübvansiyonları başlıca şu şekillerde olabilir: - Belirli bazı sektörler için düşük vergi oranları uygulanması. - Gelir ve kurumlar vergisinde yatırım indirimi sistemi. - Hızlandırılmış amortisman, - Vergi istisna ve muafiyetleri, - Vergiye tabi gelirden bazı indirimlerin (örneğin, bağış ve yardımlar, sağlık giderleri vb.) yapılmasına izin verilmesi, - Zarar mahsubu.
KARŞILIKSIZ NAKİT SÜBVANSİYONLAR	Devlet belirli bazı faaliyet alanlarına karşılıksız para yardımında bulunabilir. Bu tür sübvansiyonların, kredi sübvansiyonlarından farkı, devletin üreticiye yaptığı yardım karşılığında faiz ve anaparanın ödenmesini şart koşturmasıdır.
AYNI SÜBVANSİYONLAR	Bu tür sübvansiyonlara tipik örnek olarak devletin özel kişi ve kurumlara bedava (veya çok düşük fiyatla) kamu arazisi tahsis etmesidir. Burada devlet, belirli bazı alanlara özel sektörün girmesinde teşvik edici rol üstlenmektedir.

ÖZELLEŞTİRME VE KİT SİSTEMİ İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELERDEKİ GELİŞMELER

SIRA NO'SU	KABULÜ	R.GAZETE	ADI :	AKİBETİ :
1 2499	28.7.81	30.7.81/17416	Sermaye Piyasası Yasası (Dolaylı)	3291-3794-311-558
2 2983	29.2.84	17.3.84/18344	Tasarıfların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun	3188-3291-3701-4046 30-10-414-473-530-546 KHK değişiklik
3 233-KHK	8.6.84	18.6.84/18435	Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname	
4 2985	2.3.84	17.3.84/18344	Toplu Konut Kanunu (Dolaylı)	3189-3291-3397-3571-364-82-412
5 3092	4.12.84	19.12.84/18610	Çay Kanunu (Dolaylı)	
6 3096	4.12.84	19.12.84/18610	TEK Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun.	3613-284
7 3182		2.5.83/18742	Bankalar Kanunu 7129 S. B.K.28KHK ile 70 S. KHK(Değişik)	
8 3188	1.5.85	8.5.85/18748	2983 sayılı Tasarıfların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hk.ki Kanunun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (Değişik)	Kanun Değişikliği-298
9 3226	10.6.85	28.6.85/18795	Finansal Kiralama Kanunu (Dolaylı)	
10 3238	7.11.85	13.11.85/18927	Savunma Sanayii Müsteşarlığının Kurulması ve 11.7.1939 tarih ve 3670 sayılı Millî Piyango Teşkiline Dair Kanunun İki Maddesi ile 23.10.1984 tarih ve 3065 Sayılı KDV Kanunun bir maddesinde Değişiklik Yapılması Hk. Kanun	3291-3571-3704-3824 418-316-390
11 3291	28.5.86	3.6.86/19126	1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 sayılı Tasarıfların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hk. Kanun, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.85 Tarihli ve 3238 sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik yapılması ve 1177 sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve KİT'lerinin özelleştirilmesi Hk. Kanun (Değişiklik)	3974-4046-513-531-546

SIRA NO'SU	KABULÜ	R.GAZETE	ADİ :	AKİBETİ :
12 3332	25.3.87	31.3.87/19417	Sermaye piyasasının Teşviki sermayenin Tabana Yaygınlaştırılması ve Ekonomiyi Düzenlemede Alınacak Tedbirler ile 5422 Sayılı kurumlar Vergisi Kanunu 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu ve 3182 Sayılı Bankalar Kanunun da Değişiklik Yapılması Hk.Kanun	3659
13 304	28.12.87	31.12.87/19681	Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hk. 223 Sayılı KHK'de Değişiklik Yapılmasına Dair KHK (3701 ile Kanunlaştı.)	
14 3417	9.3.88	18.3.88/19758	Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi ve Bu Tasarrufların Değerlendirilmesine Dair Kanun	3838-4046-318-533 Değişiklik
15 3465	28.5.88	2.6.88/19830	Karayolları Genel Müdürlüğü Dışındaki Kuruluşların Erişme Kontrolü Karayolu (Otoyol) Yapımı, Bakımı ve İşletilmesi ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun.	
16 412	9.4.90	10.4.90/20488	Toplu Konut Kanununa Bazı Maddeler Eklenmesi ve 190 Sayılı KHK'nin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair KHK.	
17 414	9.4.90	10.4.90/20488	Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hk. Kanun ile 190 Sayılı KHK'nin Eki Cetvellerde ve 223 Sayılı KHK'de Değişiklik Yapılmasına Dair KHK.	
18 3613	7.3.90	15.3.90/20462	3096 sayılı TEK Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hk. Kanunun Bir maddesinin Değiştirilmesine Dair KHK'nin Değiştirilerek Kabulü ile Aynı Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına ve Bu Kanuna Ek Maddeler Eklenmesine İlişkin Kanun, (3096'ya değiştiriyor.)	3096'ya değiştiriyor.
19 3701	6.3.91	22.3.91/20822	DPT ve Görevleri Hakkında Kanun (304 Sayılı KHK'dan geliyor)	
20 3755	6.6.91	9.6.91/20896	Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Görev ve Yetkileri ile Bunların personelinin Mali ve sosyal Haklarında Düzenlemeler Yapılmasına Dair Yekki Kanunu,	12.12.91'de Anayasa Mah.Iptal etti. 9.6.91/20896
21 437	17.7.91	14.8.91/20960	DPT Kuruluş ve Görevleri Hk. KHK.	

SIRA NO'SU	KABULÜ R.GAZETE	ADI :	AKİBETİ :
22 473	20.12.91 6.12.91/21103	Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hk. Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK.	2983'de değişiklik yapıyor. (2755'in verdiği yetkiyle)
23 3911	24.6.93 27.6.93/21620	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlileri Hakkındaki Bazı Kanunlar ile Teşkilat kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Yetkiler.	509/513/16.9.93'de iptal 27.6.93 - 21620
24 509	20.8.93 14.9.93/21698	Türk Telekomünikasyon A.Ş. Kurulması Hk. KHK (Anayasa Mahkemesi 21.10.93'de yürürlüğün durdurulması (23.10.93/21737) Anayasa Mahkemesi 509 KHK'nin iptali aynı gün (6.11.94/21750 R.G.)	Anayasa Mahkemesince Yürürlüğün Durdurulması (21.10.93) 23.10.93 / 21737 R.G.
25 513	13.8.93 13.9.93/21697	1211 Sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hk. Kanun, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.85 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1177 Sayılı tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması ve Kamu İktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesine ilişkin KHK.	3911'in verdiği yetkiden 3974 Sayılı Kanunla değiştirilerek kanunlaştı.
26 3974	22.2.94 1.3.94/21864	513 sayılı KHK'nin, Değiştirilerek Kabulüne Dair. K. (Ek.1 Mad.3 Fıkrası ile Ek.4 ve Ek.5 İptal-7.7.94 (10.9.94/22047 R.G)	Anayasa M.11.4.94'de Yürürlüğe D.Kararı (15.4.94/21906-R.G)
27 3987	5.5.94 11.5.94/21931	Özelleştirme uygulamalarının Düzenlenmesi ile özelleştirme sonucunda doğabilecek istihdamla ilgili sorunların çözülmesine ilişkin KHK'ler çıkarılması amacıyla yetki verilmesine dair kanun.	A.Mah.15.6.94'de 3987 nin Yürürlüğünün Durdurma Takibini Reddetti (28.6.94/21974) 7.7.94'de iptal (10.9.94/22017)
28 530	30.5.94 6.6.94/21952	Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hk. Kanunun Bazı Maddelerinde ve 190 sayılı KHK'nin Eki cetvellerinde Deği. Yap.Dair KHK.	A.Mah 21.7.94'de Y. Dur.K.(23.7.94/21999) 21.7.94'de iptal (23.8.94/22012)

SIRA NO'SU	KABULÜ	R.GAZETE	ADI :	AKİBETİ :
29 531	30.5.94	6.6.94/21952	3291 Sayılı kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK. (Anayasa Mahkemesi 21.7.94'de iptal etti.) (5.8.94/22012-R.G)	Anayasa Mahkemesi Yür. D. Kararı verdi. (IPT) 21.7.94 (23.7.94/21999
30 532	30.5.94	6.6.94/21952	Özelleştirmeye bağlı iş kaybı tazminatı ve yeni bir iş bulma Meslek Geliştirme, Edindirme ve Yetiştirme Eğitimi ile ilgili Hizmetlerin verilmesi Hk. KHK. 21.7.94'de iptal (5.8.94/22012-R.G)	İPTAL
31 533	30.5.94	6.6.94/21952	Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK. (Anayasa Mahk. 21.7.94'de İptal Etti 5.8.94/22012-R.G)	A.M.21.7.94'de Y.Dur. Kararı ve (IPT) (23.7.94/21999-R.G)
32 3996	8.6.94	13.6.94/21959	Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap.İşlet.Devret Modeli çerçevesinde yaptırılması Hk. Kanun (28.6.95'de 5. mad.1. Tümece İpt. 20.3.96/22586)	4047 Değişikmeler getirdi.
33 4000	10.6.94	18.6.94/21964	Telgraf ve Telefon kanununun bir maddesinin değiştirilmesi ve bu kanuna ek ve geçici maddeler eklenmesine dair kanun (22.12.94'de 2. madde ile 406'ya eklenen Ek madde 17'nin (I), (II) ve (III) fıkraları ile Ek madde 18'in (II) ve (III) fıkraları iptal edildi.	A.Mah.16.8.94'de 2 ve 3. mad. için Y.Dur.Kar. (20.8.94/22027) (24.12.94/22151) 4107-4161
34 546	6.6.94	7.7.94/21983	5434, 2983, 3291, 190 KHK'da değişiklik ve 531 KHK'ya geçici madde eklenmesine Dair KHK.	21.7.94'de iptal edildi. (5.8.94/22012 mükerrer R.G)